

Oman metsän luonnonhoito

Raimo Hakila, Länsi-Suomen luontoarvoyhdistys Koppelo ry. 25.11.2019

Metsänomistajien luontoverkosto-hanke

1. Keskeiset väittämät

Talousmetsien luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen kustannustehokkain ja metsänomistajia eniten motivoiva tapa on kerätä paikkatietoa metsän kaikenlaisista luontoarvoista, pitää tieto tarjolla omistajalle, metsäpalvelun toimittajalle ja urakoitsijalle ja varmistaa, että myös metsän seuraava omistaja tiedon saa.

Pakkoa ja valvontaa ei tarvitse lisätä. Joillakin tiloilla luontoarvoja ei huomioida, mutta paljon useammalla ne huomioidaan, kunhan asialliset hommat voidaan hoitaa. Paras tulos syntyy omistajan vastuuntunnon kautta, ei komentamalla.

Suuri joukko metsänomistajia pitää huolta metsäluonnosta paljon laajemmin kuin lakikirjat ja sertifikaatit määräävät. Heidän kumppanuutensa on aliymmärretty mahdollisuus sekä luonnonvarataloudelle että luonnonsuojelulle. Heidän tulee voida säilyttää metsänomistuksessaan sekä luonnon että talouden kärki haluamanaan yhdistelmänä, hyvinvointitavoitteittensa mukaisesti.

Luontoarvotiedon paras tallentaja on Suomen metsäkeskus, jonka järjestelmästä tieto on saatavissa metsänomistajien ja metsäorganisaatioiden käyttöön.

Paikkatieto talousmetsän luontoarvoista palvelee metsänomistajaa ja koko metsäalaa. Sillä on myös kaupallinen merkitys metsäsertifiointin kautta. Suurimmalta osaltaan luontotiedolla on yleishyödyllinen arvo. Tiedon keräämiseen tarvitaan perinteistä maastotyötä, uutta tekniikkaa, notkeaa tiedonkulkua ja kaikkien osapuolten mukana oloa.

2. Johdanto

Länsi-Suomen luontoarvoyhdistys Koppelon vetämä Metsänomistajien Luontoverkosto-hanke sai METSO-ohjelmasta rahoitusta vuosina 2016-2019. Luontoverkosto jatkaa toimintaansa yhdistyksen ja metsänomistajien voimin.

Hanke etsi ja löysi metsänomistajia, joille luonto ja sen monimuotoisuus on omistuksen yksi keskeinen tavoite ja vaalinnan kohde. Osa yhteyksistä syntyi sosiaalisessa mediassa, osa henkilökohtaisten yhteydenottojen ja retkeilyjen kautta. Yksi toimintamuotomme oli järjestää verkostoon kuuluville yhteisiä metsäretkiä jonkun joukkoomme kuuluvan kutsumana. Maastossa, luontokohteiden äärellä ja leirinuotioilla keskustelut painottuivat luontoon ja metsänhoitoon pienistä yksityiskohdista maailmoja syleileviin.

Metsällisiä raportteja laativat ammattilaiset. Metsäviestinnän kohteina ovat yleensä metsänomistajat. Metsänomistajien Luontoverkoston viestin suunta on vastakkainen, omistajilta ammattilaisille ja päättäjille. Raportti ”Oman metsän luonnonhoito” ei tarkoita ulkopuolelta tulevaa neuvojen kokoelmaa, vaan kertoo metsänomistajista, jotka kenenkään pakottamatta toimivat metsänsä luonnon hyväksi teoin ja pidättäytymisin. Yritän tuoda julki, millaisia näkemyksiä Luontoverkostoon lähteneiden metsänomistajien joukossa on metsätaloudesta ja luonnonsuojelusta tavoittelematta komiteanmietinnön näköistä yhteisesti hiottua ja haettua keskimäärää. Kaikkea sanottua ei näille sivuille ole saatu mahtumaan. Jokainen toinen olisi lisännyt jotain, poistanut jotain, terästänyt tai loiventanut sanontaa.

Päälinja on asioissa, joita omistajat ovat toteuttaneet tai ajattelevat toteuttavansa omissa metsissään. Lähinnä etsitään ja esitetään vastauksia kolmeen kysymykseen. Miksi metsänomistajat entistä enemmän suojelevat oman metsänsä luontoarvoja, tietoisesti tai tietämättään? Millaisin teoin ja tekemättömyyksin talousmetsien luontoarvot säilyvät ja lisääntyvät? Millainen on hyvä luontopainotteisen metsänomistajan palveluympäristö?

Raportin havaintojen, väitteiden ja näkemysten arvo on kenties siinä, että viesti yksityiseltä metsänsä ja sen luontoa puolustavalta omistajalta kulkeutuu välikäsittä METSO-yhteisölle ja metsäväelle, tulee sulatelluksi ja vaikuttaa kansalliseen metsäpolitiikkaan. Koetan tuoda esille näkökulmia, joita varsin runsaassa metsä- ja luontoviestinnässä en juuri ole nähnyt käsitellyn. Heikkoutena on tieteellisen metodin ja testauksen puute, mutta vahvuutena puolestaan, että raportti on syntynyt sivussa taloudellisten, poliittisten, tieteellisten ja aatteellisten mahtien valvovalta silmältä.

Teksti on kirjoitettu keskimääräisin metsänomistajatiedoin omaksuttavaksi. Virheet ovat omiani, eikä virheen pelkäämisen ole annettu haitata kirjoittamista. Kelvolliset uudet ajatukset ovat syntyneet Metsänomistajien Luontoverkoston piirissä.

3. Metsänomistajien monimuotoisuudesta

Moninaiset metsäneuvot tuottavat moninaisia metsänomistajia

Metsänhoidon suosituksia on julkaistu vuosina 1994, 2001, 2006 ja 2014. Vaikka uudet eivät kokonaan jyrää vanhoja, ilmestymistähti on melkoinen verrattuna siihen, että metsässä toimintatavan muutos tulee näkyviin vasta vuosikymmenien päästä.

Linjana oli kauan sitten saada metsät tuottamaan mahdollisimman paljon puuta, sittemmin tuottoa sijoitukselle. Viimeisimmät suositukset on laadittu teemalla ”Tavoitteittesi mukainen metsä”.

Metsänhoidon säännöstöön on tullut mahdollisuus harjoittaa jatkuvaa kasvatusta. Järeys- tai ikävaatimukset metsikön uudistuskypsyydelle ovat poistuneet. Neuvojen muuttumisen syyt eivät ole metsässä, vaan ihmisissä, taloudessa ja politiikassa. Ilmastonmuutoksen hillintä tuottanee uudet metsänhoidon suositukset kohtapuoleen.

Omistajien moninaisuus on alkanut näkyä metsällisissä valinnoissa. On valtavrassa kulkevia ja monenlaisia oman tien etsijöitä, metsänsä kokonaan unohtaneita sitä puutarhan tapaan hoitaviin. Luontoarvoja voi löytyä hoitamattomista tai eri tavoin hoidetuista metsistä ja sitä enemmän, mitä pidempään päätehakkuuta on viivytetty. Oma tekeminen vähenee. Vallitsee epävarmuus siitä, mille taholle metsänhoitonsa ulkoistaa. Palveluita tarjotaan, mutta niiden valikoima on suppea verrattuna metsänomistajien monimuotoisuuteen.

Metsäluonnon vaaliminen ei merkitse selän kääntämistä puuntuotannolle, vaikka suojelualueilla ja metsälakikohteilla hakkuut ja metsänhoitotyöt yleensä loppuvat. Suosituksissa esitetään lukuisia tapoja huolehtia luonnon monimuotoisuudesta, vaikka metsää hyödyntäisikin taloudellisesti. Yksityisen omistajan luontolinjaukset voivat mennä pidemmälle. Luontoarvoja ei vaaranneta, vaikka heti tai aikanaan saatavasta hakkuutulosta isokin osa jäisi tulematta.

Sanotaan, että nykymetsätalous ei tuhoa luontoa, mutta omat havaintoni kertovat muuta

Metsäluonnon tilan heikkenemisen selittäjänä voivat olla ulkopuoliset syyt, esimerkiksi ilmaston lämpeneminen tai muuttolintujen vaikeudet talvehtimisalueilla. Vuosikymmenten ja -satojen metsienkäytön luontovauriot etenevät ns. sukupuuttovelkana. On oikein kamppailla näitäkin kehityssuuntia vastaan, mutta luontovastuullisuuteen kuuluu myös tutkia jatkuvasti, tuottaako joku nykyinen toimintatapa metsäluonnossa muutoksen, joka ajan oloon näkyy lajien ja luontotyyppien uhanalaistumisena ja häviämisenä.

Oppien mukaan hoidetut metsät vaihtuvat vähitellen muokkaamattomasta, itseksensä luonnon- ja ihmisvalinnan mukaan kehittyneistä, vaihtelevan tiheistä, harsituista ja avohakatuista metsiköistä kohti muokattuja uudistusaloja, viljelytaimikoita ja täystiheitä, ajallaan konevoimin hoitohakattuja ja lopulta uudistettavia kuvioita. Luonnontaimet lisäävät monimuotoisuutta. Kiertoaika on entistä lyhyempi. Yli satavuotiaita puita on kitumailla, uudistusaloille jääneinä siemenpuina tai sertifioinnin määrääminä säästöpuina. Jatkuvan kasvatuksen yleistymisellä on luontovaikutuksia, ainakin alkuun myönteisiä. Niistä tiedetään vielä vähän.

Uhanalaisten lajien ja luontotyyppien esiintymien suojeleminen tehostuu, mutta puuntuotantoalueilla on menossa paljon suuremman kertaluokan mullistus. Kirves ja saha ovat muuttaneet metsää kohta parisataa vuotta, mutta maan kaivaminen ja muokkaaminen vasta kuusikymmentä. Mustikan peittävyys vähenee. Tuoreitten ja kosteitten metsämaatyyppeiden osuus putoaa lähes olemattomiin.

Puuntuotannollisen metsätalouden luontovastuu näkyy metsälain arvokkaiden elinympäristöjen rauhaan jättämisenä, sertifiointin määräysten noudattamisena ja metsäluonnon hoitosuosittelun vaihtelevana huomioimisena. Alueiden jättäminen toimenpiteittä käy jo todistuksesta, ettei metsätalous – siellä missä töitä oikeasti tehdään – ole ekologisesti kestävä. Kun luontokohteen rajaamista pohditaan miettien, josko yksittäisiä puita voisi kohteelta poistaa, on tavoitteena saada pinoon enemmän puuta, ei luonnonarvojen lisääminen.

Lahopuun määrän lisääminen on ollut metsätalouden luontotavoitteena, ja siinä on onnistuttu. Ansio on paitsi asenteiden kehittymisessä myös siinä, että omistaja entistä vähemmän tekee itse töitä metsässään, ja ostotyönä yksittäisten kuolleitten puitten hakeminen on taloudellisesti tappiollista. Kuolleen puun poistamista voidaan vältellä silloinkin kun ötökkälaki sitä vaatii.

Maallikkokäsitys luonnonarvoista ei välttämättä perustu monimuotoisuusindeksiin. Kotimetsä on oikeanlainen sellaisena kuin sen nuorena koki, eivätkä sinne silloin kuuluneet hirvieläimet sen paremmin kuin kuollut puukaan. Teeren harvinaistuminen surettaa enemmän kuin metsäkauriin runsastuminen ilahduttaa. Luontonostalgia ja metsäluonnon monimuotoisuus eivät ole samoja asioita.

Luontoa on suojeltu sille varatuilla alueilla pienialaisista luontokohteista Lapin monen tuhannen neliökilometrin kansallis- ja luonnonpuistoihin. Kynnikko voi ajatella niitä laastarilappuina, joita erikokoisina ja eri vaivoja parantavina isänmaan äidinkasvoille on liimattu. Viimeisimmät luontotyyppien ja lajien uhanalaisuudesta kertovat raportit osoittavat, että joko laastareita ei ole tarpeeksi, niillä ei ole ollut tavoiteltua tehoa tai suojeleminen oppijärjestelmä kaiken kaikkiaan on puutteellinen. Talousmetsien luonnonhoidon lisääjät voivat haluta uusia lakikohteita ja uusia ympäristötukisopimuksia, lisää laastareita, taikka sitten metsätalouden työt ja maat läpikäyvää toimintatapojen muutosta. MoniMetsä-hanke (<https://www.metsakeskus.fi/monimetsa-hanke>) edustaa jälkimmäistä.

Suojellun metsän luonnontila kehittyi poikkeavaksi siitä, miltä metsät ovat näyttäneet tutkijoille ja ihailijoille kahden viime vuosisadan mittaan. Hirvieläimet ja majava palaavat metsiemme ekosysteemiin satojen vuosien tauon jälkeen. Ihmisen ja hevosen lihastyö, karjanlaidunnus ja tulenkäyttö muokkasivat rintamaiden metsiä tilaan, jota tehokas puuntuotanto ja tiukka suojeleminen ei millään keskinäisellä reviirijaolla pysty säilyttämään.

Mitä jos haluan ottaa metsästä vähemmän kuin kaiken?

Viime vuosisadan mittaan lujittui käsitys, että metsän ja suon tehtävä on kasvaa puuta ihmisten moninaiseen käyttöön. Äärimmillään käsitys taisi olla sotien jälkeisen jälleenrakennuksen ja vaurastumisen aikoihin. Sittemmin on perustettu suojele- ja virkistysalueita, lisätty luontopainotusta talousmetsien hoidossa, alettu puhua metsän ekosysteemipalveluista ja metsien tuottamasta muustakin hyvinvoinnista.

Puuntuotannollisissa töissä luonto muuttuu riippuen metsänhoitotavasta. Jaksolliseen ja jatkuvaan kasvatukseen tuovat talouden heilahtelut ja omistajien ratkaisut omat vivahteensa. Puuston talousoptimaalinen kiertoaika lyhenee sitä mukaa mitä korkeamman tuottoprosentin metsäsijoitukselleen haluaa. Jos tavoittelee mahdollisimman suurta korjattavan puun määrää, kiertoajan kuuluu olla vähän

pidempi. Päätehakuussa saa suuremman tukkiosuuden. Metsämaisema ehtii monen silmälle komistua, ja joku osa luontoakin kiittää pidempää kiertoaikaa.

Avohakkuualan uudistamisen ja metsikön alkuhoidon laiminlyönnillä ei juuri metsäluontoa auteta. Karulla maalla voivat kehrääjä ja kangaskiuru jonkun vuoden pidempään viihtyä, ja voipa sopivankalteva paljas etelärinne elättää hetken sinne ehtinyttä paahdelajistoa. Vedenvaivamalla kylmällä maalla voi soistuminen käynnistyä, kun haihduttava puusto puuttuu. Puusto kehittyy monilajisemmaksi kuin ahkerasti istutustaimia puolustavan perkaajan jäljiltä.

Taimikonhoidon suosituksissa kehoitetaan jättämään riistatiheiköitä, huomioimaan aikanaan jätettävät säästöpuuryhmät ja kehittämään metsikköä sekametsänä. Se tarkoittaa yleensä luonnontaimista kasvaneen puuston suurempaa osuutta. Suurempaa luontopainotusta suosiva metsänomistaja toimii jokseenkin samoin, jos metsikkökasvatuksen linjan on valinnut. Hän ei välttämättä näe vaivaa metsän ylenmääräiseksi siistimiseksi.

Tehokkaassa puuntuotannossa olevan metsämaan puuston tilavuus on Etelä-Suomessa 100-150 mottia hehtaarilla, aukot ja taimikot mukaan laskien. Markkinoiden heilahtelu, sukupolvenvaihdoksen suunnittelu, suojelupainotus ja vähäinen metsärahan tarve voivat nostaa keskiarvon tilakohtaisesti yli kaksinkertaiseksi. Kunhan metsä täyttää METSOn luonnonsuojelulliset valintaperusteet voi se tulla pysyvästi suojelluksi, mutta useammin käy, että pitkään pahuutensa vallassa olleena se hakataan isossa kertasavotassa tai muutamassa pienemmässä.

Metsänomistajien Luontoverkoston retkillä tarjottiin osallistujille seuraava ajatuskoe: Annetaan metsän täydelle puuntuotannolliselle hyödyntämiselle pisteluku sata ja tiukalle suojelemiselle lukema nolla. Minkä intensiteettilukeman Sinä omalle metsänomistamisesi annat? Vastauksia ei kirjattu talteen, mutta väliltä 0 – 90 kohtalaisen tasaisesti niitä löytyi. Yleisimmin ilmoitettiin luku 50.

Harjoitetun metsätalouden alemmalle intensiteetille löytyy muitakin syitä kuin omistajan suojeeluasenne, mutta ainakin Luontoverkoston osallistuneiden tavoitekirjo erosi huomattavasti siitä, mitä viranomaiset tai metsäpalveluiden tarjoajat metsille toivovat. ”Tavoitteittesi mukainen metsä” -suositus voi saada omistajat laajassa mitassa miettimään, mitkä ne tavoitteet oikein ovatkaan.

Omistajalle metsä antaa mukavan tulonlisän ja muutakin hyvinvointia. Metsätyötä ammatikseen tekevä saa sieltä koko elantonsa

Metsäammattilaisen palkka tulee suoraan tai mutkien kautta kokonaan puuntuotannosta, ja puun merkitys koko kansantaloudelle on iso. Metsäpolitiikkaa tehdään työryhmissä, jonka edustajien enemmistö on puuntuotannosta epäsuorasti eläviä.

Keskimääräisen omistajan toimeentulolle metsä ei ole kovin tärkeä, koska hehtaareita on vähän ja nekin usein kaukana. Pakko käydä töissä. Keskimääräistä nettotulosta, 160 e/ha/a saa aktiivinen kyllä korotettua, mutta paneutuminen metsänsä mahdollisuuksiin, kilpailuttaminen, tuista ja veroista kärryillä oleminen, suhdanteiden seuraaminen ja työn laadun valvominen vaativat aikaa, opiskelua ja vaivannäköä. Pienehkön metsälön kehitysluokkajakauma ei välttämättä ole niin tasainen, että metsätulon mahdollisuus pysyisi jatkuvasti muistissa. Moni teettää hakkuut satunnaisesti. Puhutaan kolmesta a-syystä – asunto, akka, auto. Listalle voidaan laittaa vielä kirjaimet v ja t, verottaja ja tuho. Viimemainittu on ainoa metsälähtöinen hakkuun syy, yleensä myrskyn osuttua kohdalle. Ylitiheydestä johtuva puuston riukuuntuminen voi jonkun melko aktiivisen saada kauppoille.

Metsäammattilaisen ja omistajan kohtaamistilanne on epäsymmetrinen erityisesti silloin kun ammattilainen ottaa yhteyttä omistajaan saadakseen hänet viimein hoitamaan tai hakkaamaan metsäänsä. Ehdotukset eivät välttämättä johda ammattilaisen toivomaan tulokseen, koska omistaja katselee metsäänsä ja toimeentuloaan eri kantilta. Viestin perille saaminen on vaikeaa, koska lain voimalla patistamisen mahdollisuuksia on vähemmän, eikä rahakaan tunnu hoitavan konsultintehtäväänsä. Omistaja on myös ehtinyt oppia, kuinka erimielisiä huippututkijatkin ovat metsäasioissa.

Metsääni käyttävät muutkin. Metsiäni voi käyttää muuhunkin

Metsistä saatava taloudellinen hyöty tulee lähes kokonaan puun tuottamisesta, ja se tulee metsänomistajalle, arvoketjussa työskenteleville ja edelleen kansantaloudelle. Harmi vain, että puun tuottaminen näkyy metsissä tekoina, jotka heikentävät muun talouskäytön mahdollisuuksia tai vievät ne kokonaan.

Omistajalla on metsässään oikeutena suunnilleen kaikki puun tuottamiseen liittyvä tekeminen ja yhteiskunnan tuet ja kannustus siihen. Hän voi olla vuokrannut metsästyoikeuden metsästysseuralle. Jokamiehenoikeus kuuluu kaikille. Pohjoisissa metsissä porotalouden harjoittajilla on laaja oikeus elinkeinoonsa myös muiden omistamissa metsissä. Mutta kun omistaja metsiään koskevia päätöksiä tekee ja toimeenpanee, eivät mustikanpoimija, sienestäjä, metsästäjä ja retkeilijä sanansijaa saa eivätkä korvauksia käytönmahdollisuuksiensa heikkenemisestä. Joskus ne voivat toki parantuakin.

Metsä tuottaa omistajalleen keskimääräisen parin euron vuositulon aaria kohti. Luulisi joidenkin marja- ja sienimaiden, maisemien ja kinttupolkujen arvon olevan sen verran suuri, että jokamieskäytön mahdollisuudet säilyttävällä metsänhoidolla yhteiskunta saa suuremman kokonaishyödyn kuin pelkkään puun tuottamiseen tähtäävällä. Valtion ja kuntien omistamissa metsissä muiden käyttäjien hyötyjen huomioimisen pitää olla itsestään selvää. Yksityismetsissä päätökset ratkaisee omistajan etu. Puunostaja ei hänelle metsän muista hyödyistä juuri huomauttele sertifiointin määräyksiä enempää.

Uutta elinkeinotoimintaa syntyy sekä aineellista että aineetonta metsän antia hyödyntämään, eikä aina ole helppo ratkaista, voiko se tapahtua jokamiehenoikeudella vai pitääkö asiasta sopia omistajan kanssa. Mustikan kotitarvepoiminta ja metsässä kulkeminen ovat varmasti jokamiehenoikeuden harjoittamista, mutta entä kun mustikanpoiminta on yritysmäistä tai lintuturistijoukko opastetaan lapinpöllön pesälle metsään, jonka omistajalla ei ole tietoa pöllöstä sen paremmin kuin retkueestakaan? Sammalen ja jäkälän käsinkeräämistä voisi paikoin ajatella jokamiehenoikeuteen kuuluvaksi. Moni metsänsä luontaista uudistumista toivova omistaja ei seinäsammalen riipimistä panisi pahakseen.

Voiko metsä olla tuotannontekijä muulle kuin omistajalle? Ainakin Pohjois-Suomessa voi, koska metsät ovat suurimmalta osalta valtion ja tavoitteet yleishyödyllisiä. Etelässä metsien muun elinkeinokäytön mahdollisuudet ovat heikot. Rahaan keskittyvä metsänomistaja voi ajatella, että jokamiehenoikeuksista ei makseta, eikä niitä siis kannata ylläpitääkään. Koska omistajat vähemmän enää itse kävelevät metsissään, poikkeavat he myös harvemmin naapurinkaan metsään, jokamieheksi.

Luonnonarvokaupan, maisema-arvokaupan ja ekologisen kompensaation sopimusten lisäksi on ehdotettu hiilensitomisen palkitsemista ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Erilaiset luontoon ja ilmastoon liittyvät palvelut voivat olla tulevaisuudessa metsätaloutta siinä kuin hakkuuoikeuksien myyminenkin. Jos sopimisen piiri laajenee keruutuote-, metsästys- ja luontoyrittäjyyteen ja metsällisiin hyvinvointi- ja terapiapalveluihin, voi tuotannontekijöiden ja erilaisten oikeuksien vuokraaminen lisääntyä. Luonnonsuojelualueille sopii suojelumääräyksiensä mukainen talouskäyttö, vaikka ne eivät kuulu metsätalouden maan piiriin.

Vaikka lakien ja suositusten muotoilussa metsänomistajan oikeuksia korostetaan entistä enemmän, vaikuttavat valtio ja kunnat metsien käyttöön yleisen edun nimissä. Tiet, voimalinjat, uudet taajamat, hiljaiset alueet, kansallismaisemat ja suojeluun tavoiteltavat alueet piirretään suunnitelmakarttoihin käymättä ennakkoon neuvotteluita omistajan kanssa. Yhteiskunnan ja metsänomistajan tarpeet voivat mennä pahasti ristiin.

Yleistä etua tavoitellaan sekä suojelualueita perustamalla että puuntuotantoa tehostamalla. Omistajalle tarjotaan jompaakumpaa, ja jos hän asemoi metsälliset tavoitteensa suojelun ja tehometsätalouden välimaastoon, voi paineistusta yhteiskunnan taholta tulla. Metsätilamaksua, kiinteistö- ja muita veroratkaisuja, metsätalouden kannustimia ja suojelurahoja esitetään tavoitteena saada omistajat ja metsät yhden luonnonvarapolitiikan toteuttajaksi. Asia sanotaan suoraan verkkokeskustelussa: "Metsät pois niiltä jotka metsiään eivät hoida".

Isänmaalliset metsänomistajat

Varhempi retoriikka vetosi metsänomistajaan kansallisomaisuuden hoitajana, jonka tehtävänä on osaltaan hoitaa metsäänsä niin, että maa vaurastuu. Jos pelkkä vetoaminen ei tehonnut, oli viranomaisella nykyistä järeämpiä keinoja parantaa omistajan metsien kasvua ojituksin ja puuttua muutenkin hänen metsänkäyttönsä, jos se kovasti poikkesi oikeaksi päätetystä.

Markkinatalouden henkeen ei oikeastaan kuulu, että valtiovalta kannustaa omistajia metsänhoitoon ja hakkuumahdollisuuksien käyttöön tai piirtää käyriä tulevien vuosien hakkuumääristä. Ajatellaan kait, että puuta kyllä myydään, ja teollisuuden pitää sitä ostaa.

Valtion voimin laadituissa metsästrategioissa toivotaan metsänomistajilta markkinataloudellisempaa otetta. Ammattimaiset puuntuottajat ja metsäsijoittajat tuntuvat olevan toiveomistajia. Heille toivotaan suurempia metsäaloja. Eri keinoin yritetään omistusrakennetta muuttaa. Jos siinä onnistutaan, tavoittelee omistaja metsällistä hyötyä ensisijaisesti itselleen, ja metsää hoidetaan niin kuin muutakin omaisuutta. Eipä puuta käyttävä teollisuuskaan enää yritä esiintyä kansallisena hyväntekijänä.

Vaikka metsänomistajan isänmaallisen hengen nostattajalla saattaa olla ketunhäntä kainalossa, ovat kansalaisasenteet silti voimissaan. Omistajaa voi motivoida taimikonhoitoon tai hakkuuoikeuden myymiseen näkemys metsätalouden kansallisesta hyödyistä. Myykö eläkeläisomistaja leimikon halvemmalla siksi ettei ole rahalle enää kovin perso ja "kun se ostaja oli niin kovasti puitten perään"?

Kun luonnonarvokauppa arvioitiin METSO:n kokeiluvaiheen lopuilla kustannustehottomaksi pysyvään suojeluun nähden, arviointi tehtiin ekonomistijärjellä tunnistamatta mukaan lähteneiden kansalaisasennetta ja sen kehittymistä kokeilun mittaan. Luonnonarvokaupan kokeilu synnytti Koppelo-yhdistyksen ja Metsänomistajien Luontoverkoston, osoituksena hengen voimasta myös luonnonsuojeluteoissa. Kokeilun päätyttyä sopimusalueista osa on suojeltu pysyvästi tai määräaikaisena ympäristötukikohteena, osa hakattu, mutta merkittävä osa on säilynyt sillään, vailla sopimuksia. Omistajalla on halu suojella metsä edelleen, vaikka valtion tarjoama suojelumalli ei ole kelvannut.

Kansalaisasenteen luonnonsuojelullinen voima nähtiin myös Suomen itsenäisyyden juhlavuonna Luontolahja satavuotiaalle -kampanjassa. Lähtöarvio oli, että suojelun piiriin saataisiin 1800 hehtaaria yksityisiltä lahjoittajilta, mutta lopulta niitä kertyi yli kolmetuhatta. METSOssa keksittyä ja Luontolahjakampanjassa jatkettua toimintatapaa sopii käyttää tulevienkin metsällisten haasteitten kohtaamisessa.

Elinkaarivastuu

Omistajat voivat vaalia metsänsä luonnonarvoja muutenkin kuin noudattaakseen lakeja, sertifiointin sääntöjä ja suosituksia. Kasvava joukko metsänomistajia miettii myymänsä puutavaran muuttumista erilaisiksi tuotteiksi Maata kiertävälle radalle ja edelleen säilytettäväksi, kierrätykseen, jätteeksi tai energiaksi. Oman metsän puihin sitoutuneen hiilen toivoo pysyvän pitkään poissa ilmakehästä. Haluttomuus myydä hakkuuoikeus voi johtua kohonneesta elinkaarivastuusta.

Metsäyhtiöillä on vastuullisuusjohtajia. Verkkosivuilla kerrotaan tuotannon vastuullisuudesta. Vakuuttelun suunta on enimmäkseen kohti ostajia, mutta voipa vastuullisuus tarttua alkutuottajaankin.

Metsätaloutemme sertifioitiin yli kaksikymmentä vuotta sitten. Prosessin mittaan pidettiin itsestään selvänä, että suomalainen metsänomistaja pitää taivutella ja patistaa huolehtimaan luonnosta, jättämään säästöpuuryhmät jne. Ilman valistuneen ostajan ohjausta ja asioihin puuttumista metsät ja metsäluonto menevät tärviölle. Ei asetelma aivan väärä ollut. Kun aikansa vastustaa suojeleohjelmia, NATURAA ja lakien luontopykäliä omistusoikeuttaan suojellakseen, tulee leimatuksi luonnon viholliseksi ja sellaiseksi kiukuspäissään rupeaakin. Tiukassa istuu myös alkutuottajan luonnon voittamisen eetos.

Elinkaarivastuullisesta voi tulla metsäfirmalle vaikka kuinka arvokas kumppani ja brändintekijä, mutta helppo tapaus hän ei ole. Kumppanuuteen tulee aivan uusia piirteitä. Jos kerran lopputuotteen ostaja haluaa tietää, millaisesta metsästä hänen ostotensa sisältämä puu on peräisin, voi metsänomistaja puolestaan olla kiinnostunut, minkälaiset loppukäyttäjät hänen puitaan tarvitsevat – ja päättää myymisestään sitten. Alkuperäketjun lenkkejä saa kai seurata toiseenkin suuntaan.

Elinkaarivastuu kehittyi maailman menoa miettivässä omistajassa. Kun sitä yrittää ulkopuolelta kohottaa, keinona on yleensä syyllistäminen. Lopputulos on huono. Syyllistäjänsäkään hyvä olo ei kestä pitkään.

Puuhapalsta

”Metsä on akademia, jonka barbaarit hävittivät” (Pentti Saarikoski). Vaikka omistajien lähikontaktit metsiinsä keskimäärin vähenevät, on vielä niitä, joille metsä on paitsi punttitali myös omaehtoisen tekemisen, tutkimisen ja kehittämisen kohde.

Vanhastaan ja vieläkin omistajan motivaatio suuntautuu puun tuotannon taitoon, mutta kiinnostuksen piiriin kuuluu myös metsäluonto, Konsta Pylkkäsen tapaan. Hiirihaukan keväinen paluu pesämetsäänsä tuottaa saman sukuista iloa kuin taimikon varttuminen. Metsänomistaja-lintuharrastaja voi ylläpitää listaa palstansa lintupinnoista. Metsäpuuha on omistajan vapaa-ajan käyttöä, eikä sen tehoa kannata yrittääkään verrata ammattilaisen äärimmilleen kilpailutettuun ja tehostettuun urakointiin.

Metsän omistaminen, sen luonnon toimintojen seuraaminen ja niihin valitsemallaan tai pystymällänsä voimakkuudella osallistuminen ei välttämättä ole kovin kallis harrastus. Puuhapalstan omistaminen on tien etsintää tiukan suojelun ja puuntuotannollisen metsänkäytön välimaastosta, eikä omistaja välttämättä ärsyynny metsäneuvojan yläviistoista kommentteista. Puuhailu antaa hyvinvointia, pitää mielen terveenä ja kropankin, jos tapaturmilta välttyy. Jos yhteiskunnalta joku leimikko myöhästyy tai jää kokonaan saamatta, säästää se vastaavasti terveydenhoidon kustannuksista. Puuhailijan hiilijalanjälki tienvarteen tuotua kiintomottia kohden on valitettavan iso ja kintaanjälkiä puutavarassa ammattilaisen mielestä liikaa.

Puuhapalstan työt voivat jäädä pimentoon valtavirtaiselta metsätaloudelta. Perkauksia, täydennysistuksia ja taimikonhoitoa voi tehdä näkemättä Kemeratukien haun vaivaa – tuskin työ tarkastettuna tukia saisikaan. Polttoaineen ja kaluston huollon arvonlisäverot jäävät vähentämättä. Kaverille roudaa pimeästi peräkärnyllisen klapeja, verotilin tasaamiseksi.

Toimintaa tai virkistystä tavoittelevan metsä voi olla puuntuottajan kauhistus. Metsän luonnonihmeisiin – niitä löytää joka askeleella – tutustuva löytää aivan uutta fyysistä ja älyllistä haastetta ruumiilleen, sielulle ja kaikille aisteilleen. Luonto ja luovuus kukoistavat yhdessä. Metsä voi olla omistajalleen ensisijaisesti tutkimuskohde, kirkko, terveyskeskus tai psykiatri ja hyvinvoinnille rahan ansaitsemista tärkeämpi.

Vanhukset pitävät metsänsä kunnossa kunnes lopettavat.

Metsänomistajien keski-ikä on korkea, ja voi aleta vähitellen. Harvinaista ei ole, että kuusikymppinen nuorukainen vastaanottaa metsän yhdeksänkymppiseltä.

Eläkeläisen metsä voi olla puuhametsä vaikka se pitkään suvussa olisikin kokenut asialliset hoidot ja hakkuut. Metsä voi olla edelleen omin voimin hoidettu ja näkemys ostopalveluiden laadusta jäätävä. Metsäluonto voi paremmin, kun puuhailukin ajan oloon vähenee. Vanhusomistajan näkemys metsänhoidosta ei yleensä ole luontopainotteinen. Hoito-opit voivat olla vuosikymmenien takaa, nuoruudessa opittua kirjaviisautta tai vanhalta väeltä omaksuttua. Digitaitojen oppiminen kiinnostaa suunnilleen saman verran kuin lastenlapsia risusavotan kaveriksi tuleminen.

Metsänsä luonnosta vanhus voi tietää hyvin paljon ja muistaa tilan hakkuut ja metsätyöt vuosikymmenten taakse. Metsässä puuhailu voi merkitä kuolleen puun poistamista lähimetsästä. Lahopuu ei rintamaiden metsiä aivan äkkiä ikimetsiksi muuttaisikaan.

Tilallisesta kapitalistiksi

Itse tekemisen perinteestä ovat yksityismetsissä jäljellä metsikön alkuvaiheen työt, hakkuualan ennakkoraivaus ja hankintahakkuut. Viime mainitut niistä ovat vähitellen loppumaan päin. Talonpoikaisen metsänomistamisperinteen ennuste on huono. Metsäalaa pitää olla paljon, että koneita kannattaa hankkia ja ylläpitää. Hankintahakkuusta saatava hinnanlisä ei erityisemmin houkuttele. Tuntipalkka jää alhaiseksi, ja vasta ostajalta saa kuulla tehtyjen puutavaramottien luvun.

Metsäpalveluiden toimittajat osaavat puun tuottamisen. Kun metsälö on korkeintaan keskikokoa, ei omistajalle oikeastaan jää muuta kuin suunnitella ja kilpailuttaa leimikkonsa ja metsänhoitourakkansa, vongata tuet, hoitaa veroilmoitukset ja tutkia tietokoneen näytöltä metsiköiden tilaa, hoito- ja hakkuusuosituksia. Kaiken tämän hän voi palvelusopimuksessa ulkoistaa metsäorganisaatiolle, jolloin häntä saattaa enää huolettaa vain metsästä saatava tuotto. Näin pitkälle päästyä metsä on omistajalleen samantapainen sijoitus kuin teollisuusosakekin. Metsät voivat olla missä päin maata tahansa. Niissä ei tarvitse itse käydä, tokko tietää sijaintiakaan.

Mikä osa metsätilasta maksettua ylihintaa on luontolahjaa?

Metsän käyvän arvon määrittämiseen on olemassa algoritmi, jota ammattilaiset käyttävät kun tiloja myydään tai lohkotaan perillisille. Metsänomistuksensa alaa puuntuotantomielessä kasvattavalle käypä arvo vinkkaa, kuinka korkealle tarjouskilpailussa on viisasta olla mukana.

Vapailla markkinoilla maksetaan metsätilasta yleensä käypää arvoa korkeampi hehtaarihinta. Muutaman kymmenen tuhannen euron hintaluokassa, pienehköjen tilojen kaupoissa ja Etelä-Suomessa ylitys on suurimmillaan. Mistä silloin maksetaan? Markkinajärjen mukaan metsätilojen tarjonnan pitäisi kasvaa, mutta niin ei käy. Mistä tekijöistä metsän arvo muodostuu, kun omistaja ei millään hinnalla siitä luovu?

Syyt ”ylihintaiseen” metsäkauppaan ja metsätilojen tarjonnan vähäisyyteen voivat olla moninaiset, mutta luontoarvoilla on joku selitysosuus. Arvostusten ja käypien hintojen ero kasvaa miljooniksi kun huomioidaan sekä metsää ostaneet että ne, jotka pidättäytyvät metsänsä myymisestä.

Kun tilan on ylihintaisena ostanut, voi tasapainottaa taloutensa käyttämällä sen hakkuumahdollisuuksia metsätaloudellisin perustein tai aivan ennen aikaisesti. Ylihinnan osuus metsänjäännöksen käyvästä arvosta on nyt suhteellisesti paljon isompi, eikä sitä käy selittäminen luonnon vaalimisella. Jos ylihintaa maksavalla on suojelullisia motiiveja, hän tuskin rahoittaa ostostaan hillittömällä metsänhakkuulla. Voi tapahtua päinvastoin: Puulle on kysyntää ja metsä hakkuukypsää, mutta hakkuuilmoitusta uudelta metsän omistajalta vain ei tule.

Hiljaiset metsänomistajat: Kuka heidät hiljensi?

Ennen puhuttiin passiivisista metsänomistajista. Hiljaisen metsänomistajan arvonimen saa, jos ei kymmeneen vuoteen ole laittanut metsänkäyttöilmoitusta tai tukihakemusta (<https://www.metsakeskus.fi/uutiset/tutkimus-hiljaiset-metsanomistajat-tarvitsevat-yksilollista-neuvontaa-ja-palveluita>). Tutkimuksessa selvisi, että hiljaisia olivat varsinkin jakamattomat kuolinpesät ja metsänomistajat, joille metsän luontoarvot ovat tärkeitä (<http://www.ptt.fi/media/img/nostot/ptt-raportteja-255.pdf>). Hiljaisuutta pidetään ongelmana. Metsätalouden ennusteisiin tulee epävarmuutta kun puu ei liiku, eivätkä suojeluhakuiset omistajat välitä virallistaa luontosuhdettaan perustamalla metsästään luonnonsuojelualue.

Tutkimuksessa mietittiin keinoja saada hiljaisuus loppumaan ja hiljaiset muuttamaan käyttäytymistään arvioimatta erityisemmin, olisiko metsäorganisaatioiden toimintatavoissa tai metsänkäytön ohjauksessa yhtä lailla kehittämisen varaa. Saatiin myös selville, että hiljaisissa metsissä on hakkuumahdollisuuksia enemmän kuin ei-hiljaisissa. Luontoarvoja ei vertailtu. Hiljaisissa niitä ehkä on enemmän.

Suomen yksityisen metsätalouden alasta kymmenesosa on hiljaisilla omistajilla. Kun lisäksi hyvin monella räyhähenkiselläkin on hiljaisia metsikkökuvioita tai kokonaisia palstoja, tulee päätelmään, että hyvin suuri osa suomalaisen metsäluonnon monimuotoisuudesta säilyy metsätaloudellisen hiljaisuuden ansiosta. Toisin kuin suojellut metsät, saattavat hiljaiset tilat painottua enemmän Suomen eteläiseen puoliskoon ja säilyttää luonnon monimuotoisuutta siellä, missä tiukasti suojeltujen metsien pinta-alaosuus on hyvin pieni.

Huijatuksi tulemisen pelko

Luonnoltaan monimuotoinen metsä on saattanut olla pitkään vailla hoitoa ja hakkuita. Samaten on mahdollista, että omistaja ei ole tottunut asioimaan metsällisissä kysymyksissä. Huonon sopimuksen pelko voi hyydyttää metsällisen aktiivisuuden. Jäävitontä metsänomistajan palvelua ei markkinatalouden aikana ole, mahtoiko olla edes ennen sitä.

Kasvava osa metsänomistajia tietää metsästään sen minkä karttapalvelun ilmakuva, metsäkeskus, metsänhoitoyhdistys tai metsäfirma hänelle kertovat. Metsätalouden viestintä kehottaa häntä käyttämään hakkuumahdollisuudet ja tekemään hoitotyöt ajallaan. Paitsi viranomaista jokaisella on takanaan urakoitsijoita ja koneita, joille pitää järjestää työtä.

Hyvän kaupankäynnin periaatteisiin kuuluu, että sekä ostaja että myyjä tuntevat kaupan kohteen. Jos myyjä omistaa jotakin itselleen yhdentekevää, voi ostaja tehdä hyvän kaupan ja myyjäkin kokea voittaneensa. Jos metsä on omistajalleen pelkkä puuntuotantoalue, saattavat kummallakin olla kohteesta riittävät ja yhtäläiset tiedot ja syntyvä kauppa reilu.

Metsä ei ole yhdentekevä sillekään omistajalle, jonka tavoitepaletissa on virkistysellisiä, suojelullisia ja maisemallisia tavoitteita. Niitä tukevaan tietopalveluun ei metsäorganisaatioilla ole kaupallista perustetta eikä viranomaisella tällä hetkellä resursseja. Pöydässä ovat eri asiat riippuen siitä, katsooko niitä ostaja vaiko myyjä. Avohakkuuta vieroksuvalle selitetään, että ”Kyllä se metsä siitä taas kasvaa” tai ” Voithan Sinä mustikan sijaan poimia vadelmia” – kummatkin tosia lauseita, mutta eivät välttämättä kolahda omistajaan.

Metsä tuottaa keskimääräiselle omistajalle ”kolmannentoista kuukauden palkan”. Motivaatio metsätalouden opiskeluun ei välttämättä ole korkea. Omistaja voi olla heikoilla neuvotellessaan leimikosta tai urakasta rutinoituneen sopimuksetekijän kanssa.

Metsälliseksi moraalikadoksi voidaan kutsua tapaa jättää omistajalle kertomatta, mitä talous-, hyvinvointi- ja luontoriskejä tarjottuun hoitourakkaan tai hakkuuseen voi vuosikymmenten mittaan sisältyä ja manata vahinkoja, jos omistaja ei tarjoukseen tartu. Moraalikatoon on sitä suurempi houkutus ja mahdollisuus, mitä yksipuolisemman tiedonvälityksen kohteena metsänomistaja on, ja varsinkin jos hänellä ei ole kokemusta metsällisistä sopimuksista. Jos asiaa katsoo toiselta puolelta, saattaa pitää viestijän hyviä tarkoituksia epäilevää metsänomistajaa vainoharhaisena. Markkinatalouden kylmään maailmaan tottumaton voi jättää metsätaloudenharjoituksen sikseen.

Politiikan, omistajan, puun ja metsän aika

Omistajaa patistetaan laittamaan metsäksi kelpaavat avoimet maansa kasvamaan puuta. Jos ei sijoita uuteen metsään tuhatta euroa hehtaaria kohden, merkitsee laiminlyönti kiertoajan lopussa kymppitonnin pienempää metsätiliä. Euromäärät voivat heitellä, mutta suurta varmuutta kenelläkään ei taida olla puutavaralajien hinnoista vuonna 2100.

Laki määrää uudistamaan aukoksi hakatun metsän. Metsikön alkuvaiheeseen on saatavissa istutus-, perkaus-, taimikonhoito- ja kunnostustukia ja vahingonkorvauksia hiukan sen mukaan, miten metsätaloutta kulloinkin tuetaan. Metsänomistajat ovat melko harvinainen elinkeinonharjoittajien joukko huolehtiessaan sadan vuoden päästä elävien hyvinvoinnista, joskin valtion paimentamana.

Taloukkyttäytymistä on tutkittu tarjoamalla koehenkilöille satasta heti tai varma lupaus siitä, että huomenna saat kaksisataa. Enemmistö pokkaa satasen heti. Metsikön alkuvaiheen töitä markkinoivat ymmärrettävästi innokkaimmin ne, jotka saavat palkan taimista, metsänviljelystä ja perkauksista ”heti”. Pitkäjännitteisen metsäohjauksen aikakausi saattaa olla päättymässä. Uudistuskypsyyssrajan poistuminen voidaan kauniisti muotoilla omistajan valinnanvapauden lisäämiseksi, mutta se voidaan nähdä myös valtion politiikkana saada ”heti” puuta markkinoille ja metsäteollisuus investoimaan ”heti”. Jatkuvan kasvatuksen oppi saattaa miellyttää joitakin versiona ”käske koneet töihin kun rahaa on saatavissa äläkä tee mitään, mikä maksaa”. Metsäsijoittajan takavuosien oppi ”osta, hakkaa, myy pois” on metsikkökasvatuksen pikavoittovariantti.

Yksityisen metsänomistajan omistuksen mitta on metsän ajassa lyhyt, mutta mitä enemmän tekemiset pohjautuvat metsän tai edes puun aikaan, sitä varmemmin ne tuottavat hyvinvointia omistajille, muille ihmisille ja luonnolle. Näyttää käyvän, että hyvän luonnonhoidon ja vastuullisen puusadon kasvattamisen aika- ja arvopohjat ovat lähellä toisiaan ja molemmat vastakkaisia sellaisella ajattelutavalle, joka pyrkii kotiuttamaan nopeat voitot ja siirtämään ongelmat jonnekin.

Ei valtion metsäpolitiikkakaan aivan lyhytjännitteistä ole ollut. Vuosikymmenten ohjaus näkyy kasvaneena puuston määränä ja tasaisena kehitysluokkakajakaumana. Kriitikot moittivat puuaineksen laatua, turhia suo-ojituksia, vesistöjen pilaantumista ja luonnon hävitystä.

Metsävarojen kasvattamista paljon vaikeampi haaste on säilyttää metsäluonnon monimuotoisuus ja hillitä ilmastonmuutosta niin, että elämisemme jotenkuten järjestyy. Jälkimaailma osaa arvioida ja kertookin, mitä olisi pitänyt tehdä, mitä jättää tekemättä. Utissivujen kommenttimölinä tietää kaiken jo nyt. Virheiden pelkääminen – niitä kuitenkin tulee – ei saa estää toimeen tarttumista.

4. Palvelua luontopainotteiselle metsänomistajalle

Metsänomistajia on luokiteltu erilaisiin tavoiteryhmiin. Luontoa vaalivia on jokaisessa ja syyt vaihtelevia. Kitu- ja joutomaiden silleen jättäminen ei rahallisesti kirpaise niin paljon kuin täyspuustoisien lehdon suojelu. Kun kohde kelpaa METSOon ja omistaja sen suojelee korvausta vastaan, voi hänen ratkaisunsa takana olla kylmä talousharkinta. Ylisukupolvinen vastuu tilan metsästä voi johtaa vastikkeettomiin suojelupäätöksiin yhtä lailla kuin vanhan väen työn jatkamiseen.

Tai sitten metsä vain unohdetaan. Talousmetsistä löytää varsin helposti kuvioita, palstoja ja kokonaisia tiloja, joiden luonto voi paremmin verrattuna siihen, että niitä olisi hoidettu talousoptimaalisesti, vain välttämättömät lain ja sertifiointin määräykset huomioiden. Jakamattomien kuolinpesien metsät saattavat olla vuosikymmeniä hoidotta. Kun perintö lopulta jaetaan, voi metsä olla luonnonsuojelualueeksi mitä mainioin.

Tietoa metsästä

Metsätietoa on kerätty jo satakunta vuotta valtakunnan metsien inventoinnin, metsätalouden yleissuunnittelun, metsänparannusohjelmien ja veroluokittamisen merkeissä. Varhaisimmat kattavat tiedot maamme metsien kasvipeitteestä on tuottanut valtakunnan metsien inventointi. Paikallisfloorat ja faunat olivat tieteellisen kiinnostuksen ja pätevyitymisen kohteina yli sadan vuoden ajan, suunnilleen 1970-luvulle saakka.

Metsä- ja luonnonsuojelulakeja uudistettiin 1990-luvulla. Metsäkeskus sai tehtäväkseen kerätä ensimmäisen paikkatietoaineiston metsäluonnon arvokkaista elinympäristöistä. Pääosa siitä oli jo olemassa metsäsuunnitelmakartoissa ja maastossa työskentelevien päissä. Luonnonsuojelulain tarkoittamista kohteista oli alustavaa tietoa tieteellisissä julkaisuissa, luonnontieteellisillä museoilla, ympäristöhallinnolla, suojeluohjelmien ja seutukaavojen kartoilla, uhanalaisraporteissa ja harrastajilla.

Metsälakikohteita koskevan tiedon keruu jatkui vielä yleissuunnittelun osana ja muun viranhoidon mittaan. Ympäristökeskuksien paikkatietoaineisto karttui omin maastotöin, maakuntakaavoituksen ja ympäristövaikutusten arviointiin liittyneiden luontokartoitusten myötä. Alkuun tiedonkululle viranomaisten välillä oli esteitä, enimmäkseen keinotekoisia ja pakkosuojelun pelosta siinnetä.

Nyttemmin luonto- ja metsäviranomaisen tehtäviin ei aktiivinen luontotiedon kerääminen kuulu. Uutta kaukokartoitustekniikkaa käytetään puuntuotannollisen tiedon keruussa, mutta luontoarvoja ei sillä löydetä. Metsässä on lakien tarkoittamia luontoarvoja, jotka eivät ole viranomaisen tiedossa. Toimijoilta edellytetään lain noudattamista vaikka lakikohteita ei etukäteen olekaan selvitetty. (Vastaava käytäntö tiehallinnossa merkitsisi, ettei liikennemerkkejä enää laiteta, säästösyistä tai koska se ei sovi palvelukonseptiin. Pitäähän tienkäyttäjien osata hommansa, ajokortinkin ovat saaneet.)

Metsäkeskus toimittaa ilmaiseksi puustotietoa metsänomistajille, kertoo kehitysluokat, kuutiomäärät ja puutavaralajit ja suosittelee metsätöitä ja hakkuita. Omaa metsää koskevat tiedot löytyvät metsään.fi-palvelusta. Palvelulinjaus on herättänyt ihmetystä: Eikö omistajan kuulu maksaa kaupallisesti merkittävästä tiedosta ja tilata se markkinoilta? Tiedon kerääminen valtakunnan metsävaroista sopii metsäkeskuksen

toimenkuvaan – tekevähän Maanmittauslaitos ja Geologian tutkimuskeskus vastaavaa työtä omilla saroillaan. Puuntuotannollisten tietojen ja kehotusten kuvio- ja omistajatasolle menevä tarjoaminen menee överiksi. Eikö Metsäkeskuksen pitänyt lakata sotkeutumasta kaupallisiin metsäpalveluihin?

Luonnon monimuotoisuuteen liittyvät ja muut metsän markkinattomat arvot eivät kuulu kaupallisen toimijan ykkösasioihin. Silläkin puolella ne ovat tärkeitä, itseisarvona ja auttamassa lain ja sopimusten hyvään huomiointiin. Luontotieto tuottaa hyötyä metsänomistajille yksityisesti, yleistä hyötyä kaikille ja on keskeinen työkalu osoittaa etenemistä kohti ekologista kestävyyttä. Luontoarvoja koskevan tiedon kerääminen, ylläpito ja toimittaminen metsätalouden harjoittajille ja metsänomistajille kuuluu kiistattomasti Metsäkeskukselle.

Hakkuiden luontolaatua arvioidaan, kun hakkuu on tapahtunut. Lain tarkoittamien kymppikohteiden luonnontilaisuus ennen hakkuuta voi olla vaikea enää todentaa. MoniMetsä-hankkeessa on kehitetty hyvä tarkistuslista omistajalle ja urakoitsijalle hakkuuta suunniteltaessa. Kumpaakin palvelua täydentämään tarvitaan tietoa metsäluonnon arvokohteista jo kauan ennen hakkuupäätöksiä. Jos urakka on funteerattu valmiiksi, voidaan siihen puuttuminen kokea kiusanteoksi.

Kun tuulivoimapuistoa aletaan suunnitella metsään, tulee valmistelussa selvittää suunnittelualueen kasvillisuus, linnusto, lakiympäristöt, lepakot ja liito-oravat. Luontoarvojen selvittämisen vaatimus saattaa monelle tuntua ihan ylimitoiteltulta. Verrattuna metsätalouden mutkattomaan toimintatapaan (aikoinaan metsätalous vapautettiin ympäristövaikutusten arviointimenettelystä) ero luontoarvojen etukäteisen selvittämisen tasossa on valtava.

Metsäsertifioinnin luontovastuu kasvoi kun viranomaiset lakkasivat keräämästä ja toimittamasta uutta tietoa lakien tarkoittamista luontoarvoista. Luontoarvotiedon keräämisen kohonneesta tasosta ja keräämiseen käytetystä työmäärästä ei ole tietoa, koska ne ovat metsänomistajan ja palvelun toimittajan välisiä liikeasioita.

Mikä on riittävä luonnonvara- ja luontotiedon taso?

Valtion varoin mitataan metsävaroja kaukokartoituksin ja inventointiohjelmin. Metsässä saapastelu on palkkatyönä kallista ja digitaalitekniikalla suurelta osalta korvattavissa. Kaukokartoitus kehittyi nopeasti ja voi piankin ylittää ihan kenttäkerrokseen, sammalpeitteeseen ja maanalaiseen biosfääriin saakka. Metsäluontoa koskeva paikkatieto kerätään vielä maastossa kulkien ja havainnoiden, sentään uutta digitaalista tekniikkaa mukana kuljettaen. Kamerakopterit (dronit) saattavat olla teknistyneimpien luontokartoittajien käytössä.

YVA-selvitysten tiedonkeruutaso on korkea ja hehtaaria kohden kallis, eikä metsätalouden puolella vastaavaan taida äkkiä löytyä rahaa. Kustannustehokkaita etenemisteitä ensi alkuun on kaksi: Pitää saada muissa tietojärjestelmissä oleva luontopaikkatieto metsään.fi-palveluun. Toinen asia on järjestää uuden tiedon sujuva kulku metsällisiltä toimijoilta Metsäkeskukseen ja metsään.fi -palveluun.

Puuntuotannon toimijoiden luonto-osaamista on kohennettu alan koulutuksessa, kursseilla ja tikkatutkinnoilla. Arvokkaat tai mahdollisesti arvokkaat luontokohteet tunnustetaan. Niistä kerrotaan, jos kertominen on kannustavampaa kuin pimittäminen. Luontokartoittajien ja viranomaisen palveluita voi tilata ongelmatilanteisiin.

Suuri osa Metsäkeskukselle yksityisiltä toimijoilta tulevasta tiedosta on metsänkäyttöilmoitus- ja Kemeralomakkeilla. Aivan liian helppoa on jättää toimenpidealueen luonnontila kuvaamatta ja kertomatta, josko alueella olisi arvokasta luontoa – millaista tahansa, ei välttämättä lakikohteita – tai paikkoja, joihin puuntuotannollisia ponnistuksia ei edes kannata haaskata. Kun pakkosuojelun haamu on kohta kummittelunsa lopettanut, voi tiedonkulkua kehittää hyvinkin kustannustehokkaasti. Jokainen metsätoitää suunnitteleva ja tekevä on tiedon tuottaja. Metsäkeskuksella tulee olla kapasiteettia vastaanottamiseen, arvioimiseen ja esillä pitämiseen. Tiedon vastaanottaminen ja tallentaminen ei merkitse sertifiointiin sotkeutumista.

Hyödyttää kaikkia, jos metsäsuunnitelmissa, urakoitsijan työohjeissa ja missä tahansa yksityisen puolen aineistossa luontoarvoja koskeva tieto päätyy myös Metsäkeskuksen paikkatietojärjestelmään. Kun metsätalouden kannustinjärjestelmää kehitetään, on yksi mahdollisuus tukea luontoarvotiedon keräämistä niin, että tiedon saa myös Metsäkeskus. Tiedon toimittaminen Metsäkeskuksen tietojärjestelmään käy näytöstä, että luontoarvot oikeasti huomioidaan sertifikaatin ja asiakkaiden edellyttämällä tavalla. Järjestely sopii kertoa metsätuotteiden ostajillekin.

Luontokohteisiin liittyvät virkapäätökset kuuluvat viranomaiselle. Ulkopuolisen kannattaa ehkä toppuutella houkutusta ruveta pop up -viranomaiseksi. Omistaja tykkää saada tietoa metsän luontoarvoista, mutta niihin liittyvästä vallankäytöstä hän ei tykkää.

Palveleeko tiedottaminen totuutta vai tarkoitusta?

Metsä- ja luonnonvara-alan tutkijat ja viestimet jakavat tietoa ja haluavat vaikuttaa tiedottamisellaan. Tutkijastakin voi herkästi tulla poliitikko. Metsä- ja luontoalan tutkimuksella on myös poliittinen ohjaus ja rahoitus. Tiedotteen vastaanottajistakin tulee poliitikkoja, kun sisältöä harkinnan mukaan jaetaan tutuille. Valikoiva tiedottaminen ja vastaanottaminen siirtävät tiedeyhteisöjen ja tiedottajien erimielisyydet kansalaisyhteiskuntaan. Asiallinen argumentointi äärevöityy helposti vihaviestinnäksi.

Faktoina esitetyt metsäasiat voivat aatteellisen tai kaupallisen viestijän tiedotteessa olla ihan kohdallaan. Lukijalta vaatii taitoa tunnistaa, mitä asioita nostetaan pintaan, mitä jätetään kertomatta. Esimerkki:

- Toukokuussa 2019 Metsälehti otsikoi: ”Haukanpesät näkyvät nyt Metsään.fissä – tavoitteena vähentää pesinnän häiriöitä”. Seuraavassa lauseessa lukee: ”Metsänomistaja pääsee käyttöehdot hyväksytyään katselemaan omalla tilalla sijaitsevia haukanpesiä.” Leipätekstissä edelleen: ”Tiedossa olevat haukkojen pesäpaikat on julkaistu Metsäkeskuksen Metsään.fi-palvelussa.” (<https://www.metsalehti.fi/uutiset/haukanpesat-nakyvat-nyt-metsaan-fissa-tavoitteena-vahentaa-pesinnan-hairioita/>).

Haukkojen vähenemisestä huolestunut voi kaivaa lisätietoa. Eri lähteistä löytää Suomessa pesivien mehiläishaukkojen parimääräarvioksi 1000-3000. Mehiläishaukkoja rengastetaan lähes yksinomaan pesäpoikasina, vuosittain alle sata. Vastaavat tiedot hiirihaukasta ja kanahaukasta löytyvät myös.

Uutisesta lukee mielellään, että lintuharrastajat, metsäammattilaiset ja metsänomistajat yhdessä pyrkivät turvaamaan haukkojen pesintöjä. Lisätietoja hakeneen otsaan jää ryppyjä kun hänelle selviää, että suurin osa haukanpesistä jää rengastajilta, metsään.fi-palvelulta ja metsänomistajilta piiloon.

Jos uutisen hahmottaa tavalliseen tapaan yhden tai kahden rivin lukemisen perusteella, voi tilan tyhjän luontoarvokartan ajatella merkitsevän, että luontoarvoja tilalla ei ole. Ei lakikohteita, ei haukanpesiä, sanoo tietokone.

Suomi on metsäntutkimuksen ja metsätilastoinnin suurvalta, ja tutkimus- ja tilastotietoa myös välitetään kansalaisille. Haukoista luulisi löytyvän lisääkin tutkittavaa ja tiedotettavaa:

Parina viime vuonna ovat kevään ja kesän hyvät puunkorjuukelit ja markkinoiden hyvä veto osuneet yksiin. Paljon hakkuukypsyiden jo ohittaneita kuusikoita on hakattu.

- Löydetäänkö haukanpesiä maastosta kun leimikkoo suunnitellaan tai metsäsuunnitelmaa tehdään? Meneekö tieto metsäkeskukselle ja rengastajille? Kuinka monta kertaa näin tapahtuu vuosittain?
- Huomaako konekuski pesinnän jos hänelle ei urakan alussa ole siitä kerrottu? Onko kysytty?
- Onko tilanteita, että löytyneen haukanpesän takia työt on keskeytetty ja yritetty estää enimmäkseen vahingot? Montako?
- Kuinka monta ilmoitusta vuodessa viranomaisille saa metsätöissä tapahtuneesta haukanpesän tuhoutumisesta?
- Voidaanko kaukokartoitus- ja muuta paikkatietoaineistoa yhdistelemällä löytää haukoille sopivat pesämetsät tai peräti metsäkuviot ja vihjata lintuharrastajalle tai rengastajalle niistä?
- Voivatko tutkijat ja viranomaiset yhdessä esittää karkean arvion, montako haukan pesäpuuta vuosittain vahingossa kaadetaan ja kuinka moni vahinko osuu pesimäkaudelle?

Metsänomistaja voi alkuun tykätä mielensä mukaisesta viestinnästä. Ajan mittaan lukijakuntaa paimentava ja omaa tarkoitusta palveleva tiedottaminen lakkaa kohentamasta hyvän olon tunnetta ja nostaa pintaan levottomuuden. Olo on kuin potilaan, joka huomaa lääkärin yrittävän säästää häntä huonoilta uutisilta.

5. Mikä rooli yksityisillä talousmetsillä on metsäluonnon suojelussa?

Miltä suojelualueet näyttävät

Kun metsätalouden maan kappale suojellaan, jatkuu sen kehitys erilaista uraa kuin ympäröivillä ihmistoiminnan mailla. Lajien ja ekosysteemien säilyminen on todennäköisempää, mutta ei varmaa. Siitä pitävät huolen sukupuuttovelka, alueen pieni koko talousmetsien ympäröimänä, luonto itse ja ilmastonmuutos. Lahopuun määrä kasvaa. Varmaa on, että suojelupäätös helpottaa jonkin metsäluonnon nykyisen tai tulevan osan tilannetta.

Tiukasti suojellun metsän määritelmäksi voisi tarjota ”metsää, jonka luontoon ihminen ei suoraan vaikuta”. Se osoittautuu kuitenkin heti virheelliseksi, kun Metsähallituksen Luontopalvelut -tulosyksikkö käy tukkimaan ojia, kaatamaan puita lahoamaan ja polttamaan metsää. Luonnon monimuotoisuutta yritetään säilyttää ja lisätä, ja toimenpiteillä yritetään saada metsä nopeammin luonnontilaisen näköiseksi. Ehkä eliöiden häviämisaarassa olevia populaatioita saadaan vahvistumaan. Yleensä pikaisen ennallistamisen jälkeen suojelualue jätetään silleen, ellei se ole perinneluontokohde. Silloin luontoarvot synnyttäneitä ja ylläpitäneitä hoitoa yritetään jatkaa.

Äärimmäisen uhanalaisten putkilokasvien esiintymiä käydään hoitamassa keinoin, jotka muistuttavat puutarhanhoitoa. Haitallisia vieraslajeja torjutaan. Perhosyksilöitä pyydytetään vahvasta esiintymästä ja siirretään alueelle, jossa lajin tiedetään esiintyneen. Maallikkoja kehoitetaan ankarasti jättämään lajien yksilöiden siirrot asiantuntijoille. Pihamaan uudiskettoa katselee kasvitieteilijä kuin taiteentuntija kehnoa väärennöstä.

Ikimetsän ja puupellon välissä on tilaa

Mikä on peruste sille, että ihmisen toiminnan pitää loppua suojelualueella? Selvää on, että nykyisen kaltainen ”tehometsätalous” loppuu. Tehotalouden linja on toimia metsässä tehokkaasti tai ei ollenkaan. Muuten firman käy huonosti. Metsänomistajan ei käy, jos hän saa tulonsa muualta.

Metsäluontoon ihminen on kauan sitten kuulunut metsästäjänä, karjan kaitsijana ja metsänpolttajana. Aita- ja rakennuspuut haettiin läheltä, tervaa, potaskaa, halkoja ja mastopuita vähitellen kauempaa. Suuri osa takamaiden metsää sai olla kutakuinkin ihmisettä, ja sellaista kai tavoitellaan tiukan suojelun politiikalla.

Onko mahdollista löytää luonnonsuojelun tapa, joka täydentää ”totaalisuojelua” sopivasti kohtuullistetulla metsätaloudella? Kohtuullisen metsätalouden alueita (määrittelystä riippuen) on paljon, omistajiensa tietoisestikin hoitamana ja käyttämänä. Eri asia on, että he eivät kovasti kaipaa ulkopuolista vaikuttamista, jos se sisältää vapauksien pienenemisen vaaran. Silloin voi kohtuullisuus loppua.

Asiaan liittyvät hankaluudet ja esteet tiedetään. Puuntuotannolliset tuet ja suojelun rahoitus vaihtelevat, ja kummatkin kyseenalaistetaan aika ajoin. Metsänomistaja hallitsee omaisuuttaan keskimääräiset kolmekymmentä vuotta vuorollaan, ja seuraajan omistustavoitteet voivat olla toisenlaiset.

Kohtuullisen metsätalouden puolesta voi esittää paljon luonnonsuojelullisia perusteita. Alueiden ostaminen ja tiukka suojelu on kallista. ”Kohtuullisuustuella” voi saada metsähehtaareja euroa kohti enemmän, vaikka

samalla herättääkin kysymyksen, kuuluuko aivan kaikkea tekemistä ja tekemättömyyttä tukea. Omistaja ei syrjäydy metsästään kuten totaalisuojelun (ja myös tehometsätalouden) tapauksessa, vaan voi tuoda osaamisensa ja perinteensä mukaan talkoisiin. Palveluorganisaatiot alkavat kehittää myös luonto-osaamistaan ja tarjota luontopalveluita. Rintamaiden metsien etäisyys luonnonmetsään ajassa, tilassa ja ekologiassa on varsin suuri, ja niihin ihmistyön ansiosta tulleet luontoarvot säilyvät jos ihmisen kohtuullinen ja tietoinen läsnäolo voi jatkua.

Luonnonsuojelua tutkimuksen tai viran puolesta edistävän ja kohtuumetsätalouden harjoittajan käsitykset saattavat törmätä. Omistaja voi viivyttää metsänsä uudistushakkuuta mutta tarkkaan korjata sieltä kuolleet ja kuolemaa tekevät puut. Metsästyksen suhtautuminen jakautuu. Jotkut kieltävät, jotkut sallivat ja voivat itsekin metsästä. Suhtautuminen ennallistamiseen, pesäpönttöjen kiinnittämiseen, petolintujen keinopesien rakentamiseen, lintujen rengastukseen ja riistanruokintaan saattaa olla täysin kielteinen.

Voiko luonnonsuojelu olla metsänomistajalle kannattavaa?

Kannattavuus ymmärretään seuraavassa rahan saamisena heti tai harkitun investoinnin ansiosta tulevaisuudessa. Metsät ja metsänomistajien valinnat osoittavat, että hyvinvointi merkitsee muutakin. Metsätalouden rahassa mitattu kannattavuus voi olla miinusmerkkinen, mutta luontopainotteinen omistaja voi saada valinnoillaan paremman elämänlaadun itselleen ja muille metsänsä käyttäjille.

Luonnonsuojelun kannattavuuteen uskova voi sitoa omia varojaan metsän luontoarvoihin. Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen on globaali välttämättömyys ja yksityisenä sijoituksena harkitsemisen väärä siinä kuin puiden istuttaminen ja taide-esineiden omistaminen. Monimuotoisen luonnon omistamisesta (tarkemmin: luonnotaan monimuotoisen kiinteistön omistamisesta) on jo tullut taiteen keräilyn tapainen harrastus.

METSO-ohjelman rahoituksen määrä ja kohdentuminen vaihtelevat. Suurin osa käytetään metsällisten suojelualueiden perustamiseen, joko ostamalla niitä valtiolle tai maksamalla korvauksia omistajan perustaessa yksityisen luonnonsuojelun alueen. Jos lisäksi omistajalla on metsälleen suojelumääräyksiä rikkomatonta elinkeinokäyttöä – esim. maatilamatkailun tai maatalouden tukiin oikeuttavan metsänlaidunnuksen muodossa – luonnonsuojelun alueen perustamisen kannattavuus kasvaa. Valtiolle mydessään omistaja saa maapohjan hinnan verran lisärahaa.

Metsätiloja myydessä hintaa laskee, jos puusta suuri osa on teollisuudelle korkeintaan energiaksi kelpaavaa, jos tila on kaukana teistä tai jos hakkuu-urakka on vaikea maaston hankaluuden ja raivaamattoman pienpuuston takia. Puuntuottajalle hintaa alentavat tekijät voivat olla suojelumotivoituneelle arvoa nostavia. Voittaessaan tarjouskilpailun hän tietää tehneensä hyvän kaupan.

METSO-ohjelman alkuvuosina kokeiltiin luonnonarvokauppaa. Alkujaan sillä tarkoitettiin sopimista, jossa maanomistaja sitoutuu tuottajana käyttämään aluettaan niin, että sen luonnon monimuotoisuus säilyy tai kasvaa ja saa siitä palkkion siten kuin tuottajan ja tilaajan välillä sovitaan. METSO-kokeilussa tilaajaksi tuli valtio. Palkkio muodostui suurimmaksi osaksi puuntuotannollisen tappion korvaamisesta. Sillä on toki merkitystä omistajalle, mutta valtion kauppaneuvottelijan into yhteneviin korvausperusteisiin ei ollut kovin markkinahenkistä. Luonnonarvokaupan sopimuksia tehtiin METSO:n valintaperusteet täyttävistä kohteista. Sopimus merkitsi yleensä alueen rauhoittamista puuntuotannolliselta käytöltä kymmeneksi vuodeksi.

Ekologinen kompensatio on toimintatapa, jossa hankkeensa kielteiset luontovaikutukset selvityttäneet yritys ostaa kompensatioksi biologisen monimuotoisuuden lisäystä sen todennetusti osaavalta tuottajalta.

Luonnonarvokaupan käsitteen alle järjestely soveltuu paremmin kuin päättynyt METSO-kokeilu. Tilaajana on yritys. Kompensaation riittävyttä arvioi kenties samantapainen taho, joka valvoo sertifiointinkin toimimista. Sopimuksen hinta määräytyy osapuolten sopimana, ilman ennakolta määrättyjä puuntuotannon haitan korvaustasoja. Sopimuksia on vasta vähän.

Metsäluonnon monimuotoisuuden lisääminen toisaalla tapahtuvan, välttämättömäksi arvioidun heikennyksen kompensatioksi edustaa ns. ei nettohäviötä -periaatetta. Jo arvokkaan (esim. METSO-kelpoisen) metsän luonnon monimuotoisuuden kasvu ei ole tavattoman ripeää. Kompensaatioalueeksi voi kelvata heikentyneen, ei METSO-kelpoisen elinympäristön ennallistaminen tai ennallistumisen salliminen sopimuksessa määritellyin tavoin.

Suomen Luonnonsuojeluliitto on esittänyt heikentyneiden metsäelinympäristöjen ennallistamista (<https://www.sll.fi/mita-me-teemme/metsat/metsatavoitteemme/>). Vuonna 2020 käynnistyvään Helmi-elinympäristöohjelmaan (<https://www.ym.fi/helmi>) kuuluu myös ennallistamistöitä.

Metsäelinympäristön ennallistettavuutta tullaan suurella todennäköisyydellä mittaamaan paitsi monimuotoisuuden elpymisen ennusteella myös siltä osin, kuinka merkittävä harkinnassa oleva kohde on puuntuotannolle. Epäonnistuneiden suo-ojitusalueiden ennallistamisesta voi syntyä yksimielisyys, Ojitetuista, vielä lähdetihkuisista lehtokorvista ei ihan helpolla sopimukseen pääse, vaikka metsäluonnon monimuotoisuudelle ne voivat olla arvokkaampia.

Hiilensidontapalkkioita metsänomistajille

Jos omistajalle aletaan ehdottaa metsätilansa hiilivaraston kasvattamista, voi sopimusneuvottelussa olla myös luonnon monimuotoisuuden lisäämiseen tähtääviä elementtejä. Suomen Luonnonsuojeluliitossa kehitetty hiilipörssi (<https://hiiliporssi.fi/>) tavoittelee hiilivaraston kasvattamisen ohella suoluonnon suojelua. Ilmastomuutoksen torjunta ja metsäluonnon monimuotoisuuden suojelu eivät silti täysin tue toisiaan.

Suon rahkaturpeeseen sitoutunut hiili kasvattaa maaperän pysyvää hiilivarastoa. Puuhun sitoutunut hiili kulkeutuu metsätalouden tuotteissa pois metsästä tai jää luonnonpoistumana metsään. Oltuaan jonkun kymmenen vuotta osana puun biomassaa häipyy hiili ilmakehään kummassakin tapauksessa melko nopeasti. Teollisuuden myllyihin menevä puu tuottaa arvonlisää enemmän. Puusta valmistettujen tuotteiden ja puupohjaisen energian oikeutusta perustellaan sillä, että niiden käytöllä voidaan korvata fossiilista hiiltä sisältäviä tuotteita ja energiaa.

Biomassan sisältämästä hiilestä osan voi jättää polttamattakin. Pyrolyysitekniikalla puusta saa energiaa, biohiiltä ja puuöljyä. Riittävän korkealla päästöoikeuden hinnalla – kunhan puu päästökaupan hyllylle ensi pääsee – hiili kannattaa mieluummin pakata kaivoksen uumeniin tai muokata peltoon pitkään säilytykseen. Hiili voidaan ottaa talteen yhtä hyvin kierrätyspahvista kuin hakkuutähteestäkin. Metsäteollisuutta ei hiilen takia tarvitse äkkiä ajaa alas. Sehän vastaa jo nyt 60-80 miljoonan hiilidioksiditonin vuosittaisesta talteen otosta. Ilmakehän hiilen talteenotolle on jo markkinapaikka (<https://puro.earth/>).

Omistaja vastaanottaa varmaan mielellään palkkion suuhonsa sitoutuvasta hiilestä, ja mahdollista on, että syntyy kahdenvälisiä sopimuksia suonomistajan ja hiilijalanjälkeään tasapainottavan välillä. Metsän puuston hiilivaraston pysyvä lisääminen onnistuu kasvattamalla keskitilavuutta ja pitämällä se keskimääräisen korkeana. Hiilensidontapalkkio siitä, että metsässä on talousoptimaalista enemmän puuta, ei vie yhtään pölkkyä pois metsäteollisuudelta. Siirtymä prosenttioptimista ylöspäin merkitsee alkuun

suurempaa puusatoa ja suurempaa tukinosuutta, koska metsää ei hakata ”ennenaikaisesti” hakkuutulojen varhentamiseksi.

Metsätilan puuston tilavuuden kasvattaminen ei merkitse hakkuista ja hoitotöistä luopumista siihen saakka kunnes puustoa on riittävästi. Metsäluonnon monimuotoisuudelle on hyötyä, koska uudistushakkuun ajankohta myöhentyy.

Metsänlannoituksella, ojituksilla ja jalostetulla metsänviljelymateriaalilla voidaan lisätä puuston kasvua ja kasvattaa hiilinielua. Puuta voidaan ruveta käyttämään fossiilisen hiilen korvaajana tai biohiilen tuotantoon, jolloin metsän kasvattamiselle ja hakkuiden lisäämiselle tulee tarvetta. Tutkijoiden sadan viidenkymmenen miljoonan motin skenaariosta (<https://www.luke.fi/projektit/metsa-150/>) on tullut jo joidenkin eturyhmien tavoite. Metsän kasvua voimakkaasti lisäävät keinot on vaikea perustella ekologisesti kestäviksi.

Hiilensidontapalvelusta voi metsänomistajan kanssa sopia kuka tahansa. Oikeustoimen yksityiskohdissa riittää hiomista. Mikä taho valvoo sopimuksen toteutumista? Voiko rikas ostaa hiilensidontapalveluita vain siksi, ettei halua lakata lentämästä yksityiskoneellaan?

6. Oman metsän luonnonhoito

Talousmetsien luonnonhoitoon on olemassa kattava työopas (http://tapio.fi/wp-content/uploads/2015/12/MHS-Talousmetsien_Luonnonhoito_2015-12-31-TAPIO-1.pdf). Jotakin siinä esitettyä voi löytyä tämänkin raportin sivuilta. Niiden näkökulma on enemmän luontopainotteisen metsänomistajan kuin metsäammattilaisen. Karkeasti: Ammattilainen huomioi luonnon, jos puuntuotanto ei kärsi, luontopainotteinen metsänomistaja huomioi puuntuotannon, jos luonto ei kärsi.

Biologisen monimuotoisuuden tekevät elottoman luonnon kasvutekijät, luonto itse ja ihminen sen tolkullisena osana, läsnäolonsa tapaa ja voimakkuutta vaihdellen. Kasvupaikkatekijöistä johtuu, ettei suojelumuonteisinkään omistaja voi odottaa metsänsä luonnolta mitä tahansa. Karukkokankailla lajeja on vähän, suojelit tai et.

Metsän luonto muuttuu ennustetusti tai kaoottisesti. Puuston määrää arvioidaan vuosikymmenten päähän, mutta myrskytuho voi sotkea ennustukset. Varsinkaan luontoarvoja vaalivan omistajan ei kannata odottaa luonnolta kiitollisuutta tai siivoa käytöstä. Hän on enemmän metsänsä tapahtumien seuraaja kuin sen kohtaloiden määrällijä. Puuntuotannollisesti painottuneella on tässä suhteessa helpompaa.

Puuntuotanto luonnonystävän metsätaloudessa

Kahdesta metsänhoitotavasta jatkuva kasvatus on luonnonmukaisempi mutta koko maan ainoaksi tavaksi tuskin sopiva. Ehdoton vaatimus kieltää avohakkuu muistuttaa Harsintajulkilausumaa hengeltään, jos ei sisällöltään.

Maaperää jatkuvassa kasvatuksessa muokataan vähemmän, mieluummin ei lainkaan. Kaikkea puustoa ei koskaan hakata. Jaksollisen metsikkökasvatuksen neuvonnassa on myös muutosta luonnonmukaisempaan suuntaan. Metsiköitä suositellaan kasvatettavaksi sekametsinä. Uudistusaloille jätetään pienikokoista puustoa toivossa, että se elpyy ja antaa uutta puusatoa viljelytaimia nopeammin. Metsäammattilaisilla on monenlaisia epäilyksiä varjossa juroneen puun tulevaisuudesta, kun olosuhteet äkkiä muuttuvat.

Kumpikin metsänhoitotapa perustelee hyvyyttään taloudellisella tuloksella. Kun vertailussa ovat kustannusten ja tulojen ajoittuminen ja määrä, sopii menetelmien vertaileminen etupäässä niille, jotka ajattelevat metsää erityisesti rahan ansaitsemisen välineenä. Kinastelu metsänhoitotavasta johtaa helposti ajattelemaan, että avohakkuu tuhoaa metsäluonnon ja jatkuva kasvatus pelastaa sen. Luontovaikutuksissa on eroja, mutta asioita voi tehdä luontoa tuhoten tai säästären monessa muussakin tilanteessa.

Jaksolliseen metsikkökasvatukseen kuuluu erityisesti hakkuualan ennakkoarvaus. Siinä riittää auttaa hakkaajaa vain sen verran kuin on välttämätöntä. Hoitohakkuualan kaavamainen, tasaharva ”puupelto”, josta kaikki nuori puusto on ennakkoarvattu, voi olla urakkana seuraavalle hakkaajalle erinomainen, mutta luonnolle on luvassa pitkä alhaisen monimuotoisuuden aika. Jatkovaa kasvatusta harjoittava saa olla todella huolellinen juuristovaurioiden ehkäisemisessä, ja maan raapiminen on monin paikoin välttämätöntä luontaisen uudistamisen varmistamiseksi.

Tänään löytää vielä helposti metsän, jonka maaperää ei ole konein muokattu ja puulajistoon puututtu vain luonnon kasvattamia puita poistaen. Valtapuustoon voi kuulua ajat sitten nykyaikaisen hakkuukypsyysien saavuttaneita mäntyjä. Luontoarvoja löytyy vaikka metsä ei mikään ikimetsä olisikaan.

Ahneus ja äkillinen rahantarve tuottavat huonoa metsänhoitoa ja vielä huonompaa metsäluonnon hoitoa. Omistaja, joka saa tulonsa palkkatyöstä tai eläkkeenä, voi luonto- tai muista syistä säästää metsäänsä. Metsärahan nopean saamisen tarve voi tulla hänelle itselleenkin, mutta jos perilliset tai tilan ostanut uusi omistaja tarvitsevat rahaa, on mahdollista, että hakkuu tehdään nopealla aikataululla, luontoarvot unohtaen ja ostajalle edullisella hinnalla.

Luonnonystävä haluaa vaikuttaa metsänsä kohtaloihin vielä hallinta-aikansa jälkeenkin. Jos luonnonsuojelualueen perustaminen ei tule kysymykseen, jää melkein ainoaksi mahdollisuudeksi tiedon siirtäminen. Omistustavoitteet ja luontoasenteet siirtyvät perillisille esimerkin kautta, mutta he saavat vaikutteita muualtakin. Tiedon siirtyminen tilan mukana on tärkeää, koska uudet omistajat asuvat keskimäärin kauempana, eivätkä metsät ole heille samalla tavalla tuttuja kuin nykyiselle.

Paras paikka tiedon tallentamiselle näyttäisi olevan Suomen metsäkeskuksen metsään.fi-palvelu, jonne omistaja tai hänen valtuuttamansa voi luonto- ja muita tietoja laittaa. Erikseen tehty metsäsuunnitelma ja metsäpalvelusopimus siirtävät tietoa ja hoitotietoa seuraaville omistajille ja myös metsäyrittäjälle, joka saattaa kelvata sopimuskumppaniksi seuraavillekin omistajille.

Pystykauppa kannattaa järjestää niin, että kuvio on tuttu leimikon ostajalle jo silloin kun työt alkavat. Kaupanteon ja urakan välinen aika saa mieluusti olla niin leveä, että ostaja ja myyjä pystyvät perehtymään työmaahan lumettomaan aikaan ja merkitsemään maastoon ja paikkatietokantaan erikoiskohteet. Luonnonhoidon suunnittelua auttaa pitkäaikainen yhteistyö palveluntarjoajan kanssa. MoniMetsä-hankkeen tarkistuslistan läpi käyminen auttaa luontoa suuresti, ja mitä aikaisemmin tarkistuslista voidaan käydä läpi, sen parempi.

Metsäkartoilla on paljon kuvioita, jotka suositellaan hakattavaksi roudan aikana. Motokuski voi nykyisillä talvikeleillä kuitenkin osua pehmeikköön, joka muusta ympäristöstä poiketen on roudaton. Urakan jälkeen voi ajouralta löytyä syviä painumia. Jäävän puuston ja luontoarvojenkin suojelemiseksi kesäaikainen työmaahan tutustuminen on tarpeen. Talvellakin roudattomana säilyvä kohta voi olla lähdetihku.

Missä ikimetsäluontoa vielä on jäljellä?

Yksityisen metsänomistajan ikimetsät ovat vähissä. Sellaisiksi ehkä kutsutaan kymmeniä vuosia hakkuilta ja hoidoilta säästyneitä täysipuustoisia metsiä, joihin lahoppua on alkanut kertyä. Ikimetsän eliöstöä saattaa löytyä. Sitä on loikannut läheisestä vielä pitempään unohtuneesta, kenties jo avohakkuun kohteeksi joutuneesta metsänkappaleesta. Eliöstöä on voinut säilyä paikan päälläkin, jos aikaa ei ole kulunut hirveästi siitä, kun metsä oikeasti oli luonnonmetsää.

Pitkään hakkuilta olleen metsän etäisyys ikimetsään mitataan sekä kilometreinä että vuosina. Kilometrijättelua edustaa suojelualueen perustaminen säilyneen ikimetsän ympärille, kuten esim. Seitsemisen kansallispuistossa on tehty. Talousmetsänkin puut alkavat ajan oloon kelvata ikimetsälajeille luonnollisen elinkaarensa loppuilla.

Vasta uudistetulta hakkuualalta löytyvä ontto tervaskanto on peräisin aikojentakaisesta ikimetsästä. Viimeiset sata vuotta männyn mitätön paksuuskasvu on kerryttänyt tiukkaa pintapuuta lihavammin lustoin kasvaneen sisuksen ympärille. Kuoleman hetkestä on jo aikaa ja sisus lahonnut. Maahan kaatuneet ja eri nopeuksilla lahoavat, sammalkohoumina näkyvät rungonjäännökset ovat ikimetsälajien turvapaikkoja huonojen aikojen yli. Jos metsä saa lisää oikean koon ja lajin lahoppua, voivat ikimetsälajit säilyä tuleviinkin aikoihin.

Tilan metsänkäytön historian tuntemisesta on suuri apu. Vielä sata vuotta sitten jokseenkin kaikki puu tuotiin sieltä hevospelillä talvikelien aikaan, kyliin tai uittoväylien varsiin. Silloinen talousoptimointi saattoi jättää kaukametsään kaiken tyvitukkaa pienemmän. Ikimetsäluonto saattoi monilta osiltaan säästyä.

Koneellistuminen ja ilmaston lämpeneminen on luonut uuden nollarajan eteläisiinkin metsiin. Jos soiden takaisessa metsässä ikimetsäluontoa on säilynyt, voi sen tiukka suojelu olla perustellumpaa kuin suojella entisen lasi- tai rautatehtaan nurkille kasvanut hakkuukypsä ja jo lahoppuustoiseksi ehtinyt kuusikko.

Arvokkaat luontokohteet

Ammattilaisen pitää tunnistaa ja huomioida metsälain ja sertifiointin tarkoittamat luontokohteet ja osata suositella luonnonhoitotöitä muutenkin. Tehtävän vaikeutta kuvaa testi, jossa metsä- ja luontoammattilaisia kehoitettiin etsimään ja kartalle merkitsemään metsälain kymppikohteet. Pöytäkirjain laitetuna karttakuvat osuivat monilta osin yksiin, mutta luontoasiantuntijoiden kartoissa lakikohteiksi arvioituja oli enemmän. Oikopäätä ei pidä moittia metsäammattilaisia, sillä luontokohteita koskevien lakitekstien kirjoittamiseen vaikuttavat sekä luonnon että talouden lait.

Arvokasta luontoa on muuallakin. Monelle omistajalle jokainen kolikko metsässään on ensisijaisesti luontokohde.

Viranomaisen kymppikohteiksi määrittämät kuviot löytyvät metsään.fi -palvelun avoimesta datasta. Sieltä jää löytymättä lukuisia lain vaatimukset täyttäviä, sertifiointin vuoksi huomioitavia ja muulla tavoin arvokkaita ja ainutlaatuisia luontokohteita. Niiden vaara tuhoutua tai vaurioitua metsätöissä on suuri, jos työmaahan ei ennakkoon huolellisesti perehdytä ja metsään laitettu konekuski on pikaisesti hommaan ohjeistettu. Lähes aina hän on kohteella ensimmäistä ja viimeistä kertaa elämässään.

Metsäluonnon erityisen tärkeiden elinympäristöjen kriteereitä voi metsässään itse tulkita suojeluun päin – niitä kyllä tulkitaan toiseenkin suuntaan. Jos metsässäs on yksi ylikalteva, vaikka matalakin, varjoinen kallionseinämä, elää siinä lajistoa, jota muualla metsässäs ei ole. Eräät korpityypit, varsinkin lehtokorvet, jäävät huomiotta, koska korpiluonto on mosaiikkimaisena hyväkasvuisten kuusikkolaikkujen lomassa. Metsäammattilainen voi nähdä puut, mutta ei luontoarvoa ("eihän täällä ole edes rahkasammalta").

Koska luontokohteet ovat usein taloudellisesti vähäarvoisia, ei urakoitsijalla ole suurta intoa mennä huonon urakan ja vähempiarvoisen puun perään, usein märkään ja rapaiseen paikkaan, missä ainespuukin on pakko latoa koneuralle kulkemisen helpottamiseksi ja jäävän puuston suojaamiseksi. Metsänsä luonnon ystävä voi rajata urakan koskemaan vain paikkoja, joista puun voi helposti ottaa ja määrätä kiertämään kohteet, jotka urakan jälkeen näyttäisivät enempi sotatantereilta. Väljyyttä ohjeistukseen on syytä jättää, sillä ainoa mahdollinen reitti tuoda puut hakkuulta voi kulkea luonnonpuron tai korpijuotin yli.

Leimikon myynnistä neuvotellessa kannattaa vaatia luontoarvojen ennakkoon selvittämistä vähintään niin laajasti kuin sertifiointi edellyttää mutta myös oma tahto esille tuoden. Metsään.fi-paikkatieto saattaa kelvata lainvalvojalle ja sertifikaatin vaatimusten täyttäminen puunostajalle, mutta omistajan luontolinjaukset voivat mennä yli kummastakin.

Metsänsä luontoarvoista piittaavan tilakarttasivulla voi olla maininta "Metsätalalla ei ole Metsäkeskuksen tiedossa olevia luontokohteita". Paikkatiedoissa on puutteita, ja tilalla voi hyvinkin olla vielä löytymättömiä metsälain, luonnonsuojelulain, sertifiointin ja suositusten tarkoittamia luontoarvoja. Mitä enemmän omistajalla on omia linjauksia luontoarvojen säästämiseksi, sitä varmemmin hänen on itse käytävä valitsemassa ja merkitsemässä kohteet ja ohjeistettava, miten niillä toimitaan, jos lainkaan.

Jos omistaja motivoituu omin taidoin selvittämään metsänsä luontoarvoja, riittää maallikkolajintuntemus opaskirjaksi. Jos metsä on vuosikymmenten tuttu, suvussa pitkään ollut, on hänellä etua, jota aluetta tuntemattomalla asiantuntijallakaan ei ole. Kun tietää palstan ainoan tervaleppäpuskan rinteiden alla, saniaisten ympäröimän ojanrääpäleen vierellä, voi kohteen merkitä tilakarttaan ja käskeä kunnostusjohtajaa alkamaan urakkansa alemmaa. Kipatkoon ensimmäisen kauhallisen vanhan ojan päälle.

Omistajalle hyvinvoinnin tärkeä muoto on metsässä käveleminen ja katseleminen, varsinkaan jos aluetta ei markkinatöissä ole muljattu hankalaksi kulkea. Vapaa-ajan piikkiin metsäkävely silloin menee, vaikka sen metsätalouden kustannukseksikin saa laittaa. Luontoarvojen selvittäminen ei omistajalle välttämättä maksa mitään. Kallista se on metsäammattilaiselle ja viranomaiselle.

Kovin yleistä on, että luontokohde on hakattu paljaaksi ja ajettu syville urille, jos maapohja on pehmeä. Syyllisen etsintä on tuloksetonta ja turhauttavaa. Konekusi se ei ole. Enemmän luontovahingon välttää, kun torjuu ojitusmätästys ehdotukset ja antaa kuvion metsittyä tervaleppä kantovesoista ja hieskoivusta.

Sertifiointi

FSC-sertifikaatti sisältää luontovelvoitteita enemmän kuin PEFC. Metsänomistaja voi valita jommankumman, molemmat tai olla tykkänään sertifioidumatta.

FSC-järjestelmään liittyminen itsenäisenä pienmetsänomistajana – alle 500 hehtaarin metsäomaisuudella on vielä ”pieni” – on vaikeaa. Metsäyhtiöt ovat koplaneet FSC-sopimukseen omistajan sitoutumisen yhtiön metsäpalveluihin. Yksityiselle metsänomistajalle tulee joka vuosi muutaman sadan euron maksu. Säästäväistä (myös metsänsä säästävää) omistajaa paketti ei pahemmin houkuttele.

PEFC on metsänomistajalle ilmainen. Siihen liitettiin metsänomistajia aikoinaan suurin joukoin. Piti olla itse aktiivinen jättäytyäkseen pois. PEFC on yksityisten henkilöiden ja perheiden ylivoimaisesti eniten ”valitsema” metsäsertifikaatti.

FSC-kirjainyhdistelmän perään on ilmestynyt lisämääreitä. Mix-pääte tarjoaa asiakkaille tuotteita, joiden puusisällöstä osa on muista metsistä, FSC-kriteerein noudettu. FSC Recycled –tuote on kierrätysmateriaalista tehty, ja siihen alkujaan käytetty puu voi olla lähtöisin mistä tahansa metsästä. Ei ole tiedossani, jakautuvatko FSC-asiakkaat FSC 100% -ääriainekseen ja kahteen lievempään vaatimuskategoriaan. FSC Mix -järjestely kertoo ostajien vaatimusten vaikutuksesta metsänhoitoon, myös PEFC-metsissä. Markkinataloudellinen ohjaus tuntuu toimivan sertifiointityöryhmien sääntökokouksia nopeammin.

PEFC-auditoinnin maastotöissä tutkitaan metsätöiden kohteina olleita alueita ja mietitään jälkikäteen kriteerien toteutumista. Poikkeamista raportoidaan. FSC-järjestelmään kuuluu lisäksi metsäsuunnittelua ja luontoarvojen huomiointia ennen toimenpiteitä.

Kumpikaan metsäsertifiointijärjestelmä ei vaadi ehdotonta jatkuvaa kasvatusta. FSC edellyttää sitä joillakin kuvioilla. FSC-puulle on kysyntää ja metsäyhtiöt haluaisivat enemmän FSC-metsiä Suomeen.

Metsien luomusertifiointilla todennetaan keruutuotteiden puhtaus vieraista kemikaaleista. Puun tuottamiseen tarkoitettuista toimista luomumetsissä ovat kiellettyjä kemialliset torjunta-aineet ja lannoitteet tuhkalannoitusta lukuun ottamatta. Omistajaa voi kiinnostaa luomusertifikaatin hakeminen, jos hän tuottaa mahlaa, pakurikäpää tms. tuotteita, joihin hänellä tilallaan on yksin oikeus. Marjoja ja sieniä

kaupalliseen käyttöön keräävälle jokamiehelle saattaa olla hyötyä luomusertifioinnista, eikä omistajalle välttämättä suurta haittaa, jos hän ei keinolannoitteita käytä eikä torju juurikääppää kemiallisesti.

Sertifioituneen omistajan kannattaa ottaa selvää, millaiseen metsätalouteen on sitoutunut ja varmistaa, että ammattilaisen työnjälki vastaa hänen käsitystään. Työmaat sopii ennalta tutkia mahdollisten lakikohteiden ja sopimusten mukaisten luontoarvojen osalta. Sertifiointia valvova yritys ei välttämättä odota yhteydenottoasi, mutta tuskin on kiellettyä kutsua sitä urakan luontolaatua tarkastamaan.

Perustaisinko luonnonsuojelun alueen?

Metsän perustaminen luonnonsuojelun alueeksi tai myyminen valtiolle luonnonsuojelutarkoituksiin onnistuu METSO-ohjelman keinoin, jos budjetista löytyy rahaa ja metsästä riittävästi valintaperusteiden mukaisia luontoarvoja. Luonnonsuojelun alueen voi perustaa myös korvauksia vaatimatta, luontolahjana.

Suojelun alueita koskevien kieltojen ja hoitokehotusten tarkoitus on estää alueen biologisen monimuotoisuuden heikkeneminen. Vähemmän arvostettua on toiminta, jonka tarkoitus on luonnonsuojelun alueen lisääntyminen talousmetsän alhaiselta tai keskimääräiseltä lähtötasolta. METSO-ohjelman keinovalikoimasta ei löydy rahaa omistajalle, jonka metsässä on vain vähän luonnonsuojelun alueita. Luonnonsuojelu eroaa metsätalouden politiikasta mm. siinä, että suojelijaa kiinnostaa vasta korkean luontoarvon kohde, mutta metsäviranomainen patistaa töihin ihan paljaasta maasta lähtien. Arvostan metsäviranomaisen linjaa tässä suhteessa enemmän.

Jos alkaa harjoittaa biologista monimuotoisuutta lisäävää metsätaloutta, saa puuntuotannosta arvostavan mielestä ”sen kustannukset ja metsätalouden pienenemisen maksaa itse”. Aatteellinen tuki jää niukaksi. Luonnonsuojelun alueita ei ehkä kannata perustaa, jos suojelupäätös vähentää omistajan vapauksia ja luontoarvojen lisääntymistä tavoittelevaa kokeilutoimintaa. Metsätaloustaloudesta saa luonnonsuojelun alueen, mutta harvemmin päinvastoin. ”Luonnonsuojelun alue on musta aukko.” Jos luonnonsuojelun alueita ei ole tarkoitus jättää kokonaan unohtuiksi, saattaa tulla tarvetta tekemisiin, joihin suojelumääräyksistä ei löydy osviittaa.

Metsätalouden maa ymmärretään yleensä pelkäksi puuntuotannon alueeksi ja luonnonsuojelun alue taloudellisesti merkityksettömäksi. Kumpikin ajatusluutuma on aikansa elänyt ja vahingollinen. Käytäntönä pidetään edelleenkin maksaa luonnonsuojelusta puuntuotannon tappion verran. Omistajan on kannattavaa perustaa luonnonsuojelun alue jos hänellä ei puuta tuottavaan metsätalouteen ole motivaatiota muunlaisen, parempaa tuottoa tai hyvinvointia tarjoavan käytön vuoksi. Jos seudulta suku ei ole tykkänään sammuakseen, on parempi perustaa suojelun alue maanomistus säilyttäen, yksityisenä suojelun alueena. Perustamissopimukseen on hyvä kirjata oikeus harjoittaa alueella kaikkea sellaista taloustoimintaa, joka ei suojeltavaksi tarkoitettuja luontoarvoja vaaranna.

Luonnonsuojelun alueen ylläpito

Oppaiden esittelemään täysin tai lähes luonnontilaisten arvokkaiden elinympäristöjen kokoelmaan ei juuri ole lisäämistä. Rakennepiirteet – lahopuu yksinä – on niissä hyvin kattavasti selvitetty. Tärkeintä on paikkatieto, sekä omistajalle että metsässä urakoiville. Metsäkeskuksen metsään.fi -verkkopalveluun ja

yksityisiinkin paikkatietoaineistoihin on mahdollisuus laittaa tietoja arvokkaista luontokohteista. Tiedossani ei ole, paljonko tätä mahdollisuutta on käytetty.

Oman metsänsä bongari kokee mielihyvää löytäessään lajin, jota ei ennen tilallaan ollut nähnyt. Yksinäinen näsiä tai lehtokuusama ei välttämättä lisää metsäluonnon monimuotoisuutta kuin omalla läsnäolollaan, mutta kertoo kasvuympäristön olosuhteet niille kelpolliseksi samoin kuin eräille muillekin eliöille, joita näsiän tai lehtokuusaman kanssa usein tapaa.

Korkeampi lajimäärä merkitsee korkeampaa monimuotoisuutta riippumatta siitä, kuinka monta lajia tuntee. Suojeluarvo ei kuitenkaan kohene, jos metsään ilmestyy edelliseltä työmaalta kaivurin kauhassa kulkeutuneita uudistulokkaita tai haitallisia vieraslajeja.

Opettele tunnistamaan kehittyvä luontoarvo, ja harkitse, voitko sallia sen kehittyvän:

- Kun puro ajat sitten oikaistiin ja perattiin, lakkasi se olemasta luonnontilainen. Eliöt eivät sitä tiedä. Joku osa populaatioista selvisi katastrofista, on alkanut elpyä ja ehkä säilyy, jos vedenuomaa ei kunnostusojiteta vielä suuremmaksi, leveämmäksi ja syvemmäksi. Kapea puro kuivattaa maata vallan hyvin, ja mene tiedä vaikei se kiinnostaisi majavaakaan niin paljon kuin valtaojaksi kaivettu.
- Kunnostusojitus voidaan tehdä koko matkaltaan vain ”kun kerran kone nyt tänne tuotiin”. Sitä ei kuitenkaan tarvita ojanpätkällä, jossa vesi aivan hyvin kulkee, alamäessä eikä missään muuallakaan, missä vesi ilman ojaakin tiensä löytää. Käske jättämään ojituskatko kaikkialle minne sen voi jättää. ”Jokainen kunnostusojitus on luonnonhoitohanke.”
- Teetä kunnostusojitus vain, jos metsän kasvu vedenvaivan takia taantuu, haihduttavasta puustosta ei ole riittävää kuivatusapua ja aikaisemman ojituksen jäljiltä kaikki korpi- ja lähdeluonnon arvot ovat tuhoutuneet.
 - Ensimmäisellä ojituskierröksellä yhdestä korvesta on saattanut kehittyä puuta pukkaava turvekangas, mutta toisen kehitys on pysähtynyt ja ojat sakkautuneet umpeen. Jälkimmäiselle vaihtoehdoina ovat kunnostusojitus ja puuntuotanto tai korven luonnontilan palautuminen ja huonommat puun kasvattamisen mahdollisuudet.
 - Turvemaalla uudistushakkuuta tai voimakasta harvennusta seuraa pohjaveden tason nousu ja jäävän puuston kasvun heikkeneminen tai pysähtyminen, jollei kuviota kunnostusojiteta. Jos valitset puuntuotannon ja kunnostusojituksesta luopumisen, harkitse jatkuvaa kasvatusta ja suurta hieskoivun osuutta.
 - Korpiluonnon ahdinkoon on lääkkeenä luonnontilaisten korprien suojeleminen. Ojitettujenkin perukoilla voi korpiluontoa olla säilynyt. Kunnostusojituksen voi suunnitella niin, että alkanut korpiluonnon elpyminen voi jatkua.
 - Lähdeluontoa on systemaattisesti pilattu jo kauan, ja pilaaminen jatkuu huolimatta laeissa olevista määräyksistä pohjaveden ja luontoarvojen turvaksi. Jos metsäsi on luonnontilainen lähde, vältä maan kaivamista lähellä ja kauempanakin. Kaivaminen voi puhkaista vettä kuljettavia maakerroksia (”vesisuonia”) ja tuhota lähdeluonnon sadankin metrin päästä.
- Jos kosteahko lehto tai lehtomainen kangas avohakataan, liityy uudistamiseen yleensä ojitusmätästys. Sillä aukko valmistellaan kuivahtaneena kasvamaan kenties kuusta. Maaperää kuivaamaton metsänuudistamisen valmistelu säilyttää kostean lehdon säilymisen mahdollisuuden.

- Kun taimikon perkauksissa ja hoidoissa päti ennen ohje poistaa lehtipuu ja jättää havupuu, on nyt suosituksena sekametsän kasvattaminen. Lepät palkitsevat metsänkasvattajan sitomalla maaperään tyypeä. Lehmus sinnittelee pimeässäkin kuusikossa koko kiertoajan ja elpyy kun saa valoa. Pähkinäpensaalle varjoon joutuminen voi olla kuolemaksi.
- Jos kasvatat kuusikkoa vanhaksi, älä näe vaivaa korjataksesi pois yksittäisiä, jo kuolleita puita. Kirjanpainaja ei niissä enää lisäännny, mutta niissä viipyviä petokuoriaisia, loisia ja muita metsätuhojen torjuita tarvitaan pitämään kirjanpainajakanta kurissa. Kun tasaikäinen kuusikko vanhenee, voi sitä kohdata kirjanpainajatuho, joka on sitä vaikeampi, mitä yksipuolisempi kuusikon eliöstö on. Jos metsässä on vanhoja merkkejä kirjanpainajan vaurioittamista kuusista, ovat luonnon omat puskurimekanismit ilmeisesti hereillä. Ihmiset ja koneet eivät ehdi kaikkiin tuhoihin riittävän nopeasti. Investoi luonnon omiin torjuntajoukkoihin, vaikka täyttä turvaa nekään eivät anna. Kirjanpainajan massaesiintymän iskiessä vaihtoehtoina ovat yleensä avohakkuu tai suojelualueen perustaminen. Jälkimmäisessä tapauksessa ympäröivät talousmetsän kuusikot ja naapurisopu ovat vaarassa. Ilmaston lämmitessä voi uusien hyönteislajien tuhoja ilmaantua niin suojelu- kuin talousmetsäinkin.
- Älä tuo metsäsi vierasta maa-ainesta, ja harkitse tarkkaan, sallitko metsästäjän tuoda käyttäskoppinsa eteen peltensa ylijäämäsatoa tai omenoita. Riistapellolla niistä on vähiten haittaa. Kasvikunnan haitalliset vieraslajit leviävät yleensä ihmisen levittäminä. Jättipalsami leviää luonnonvesiä pitkin. Terttuseljaa ja tuomipihlajaa levittävät linnut.
- Muokatulle hakkuualalle voi nousta vuosikymmenet piilossa ollut metsä- ja perinnelajistoa. Metsissä on myös lyhyeksi aikaa näkyville tulevaa alkuperäistäkin opportunistilajistoa, joka ilmestyy ja menee kohta piiloon.
- Lähdeluonnon pilanneen ojan varresta ja pohjalta voivat jotkut lähdelajit löytää melko epävarman turvapaikan. Jos ojan pohjalla lirisee lähdevesi, voi sen jättää silleen seuraaviksi vuosituhansiksi. Ojan tukkiminen ja lähteen vedenpinnan nopea nosto voi olla yhtä paha mullistus kuin äkillinen kuivatuskin.
- Suvussa kulkenut perinnetieto, metsässä piikkilanka tai läjiin kerätyt kivet kertovat paikalla olleesta kuokkamaasta, kaskesta, laitumesta tai muusta maatalouskäytöstä. Aluetta voi hoitaa niillä keinoin, joilla maatalouden perinneympäristöjäkin hoidetaan. Aukkoinen, lehtipuustoinen metsä säilyttää perinneluonnon paremmin kuin umpeutuva kuusikko, eikä maan silloin tällöin raapiminen ole pahitteeksi.

Metsänomistaja luontopalveluiden toimittajana

Metsähallituksella on erillinen luontopalveluyksikkö, joka hallinnoi ja hoitaa valtionmaiden luonnonsuojelualueita ja vastaa pääosin yksityistenkin suojelualueiden hoidosta. Rästejä kertyy, kun kohteita on paljon. Asiantuntija tulee kaukaa, ja jos suojelualue on kooltaan vähäinen, ei kustannusteho ole korkea.

Yksityisiä luontopalveluita sopii kehittää positiivisten ulkoisvaikutustenkin takia, sekä suojelumetsissä että metsätalousmaalla. Metsänomistaja itse saattaa olla luontopalvelun toimittajaksi motivoitunut ja pätevyyskin riittävä. Hänellä saattaa olla paras tieto alueen siihenastisesta käytöstä ja kokemuksia, millaisella hoidolla tai hoitamattomuudella alue suojelunarvoiseksi kehittyi. Tietojen ja näkemysten vaihtoa

luonnonhoidon asiantuntemuksen kanssa sopii olla kumpaankin suuntaan. Jos omistajan omasta ja koneittensa työtehosta ei enää ole markkinaehtoiseen puunkorjuuseen, voi luonnonhoitotöissä pärjätä vielä pitkään. Metsäyhteys säilyy. Jos omistaja asuu metsänsä lähellä, ei maanteillä kulu aikaa ja polttoainetta.

Luonnonhoitopalvelun kohde voi olla yhtä lailla suojeltu tai suojelematon maakiinteistö tai sen osa. Jos omistaja on turhaan yrittänyt saada suojelusopimusta omistamastaan alueesta, voi hän edelleen olla kiinnostunut alueensa luontoarvojen kehittämistä mieluummin kuin niiden vaarantamisesta. Palkkio luontopalvelusta on neuvottelukysymys. Joustamaton korvauksenmääritys on paikallaan jos toisena vaihtoehtona on puuntuotanto. Jos omistajalla on muunkinlaisia hyvinvointiodotuksia, joustovaraa voi olla enemmän.

Kyselyissä varsin suuri joukko metsänomistajia ilmoittaa suojelevansa metsänsä arvokohteita ilman korvauksia. Toimintaa ”oman metsän kunniakonsulina” (kunniakonsuli- sanaa käytetään normaalisti ulkomailla asuvasta, kotimaan asioita korvauksetta hoitavasta ansioituneesta kansalaisesta) sopii arvostaa ilman ”miksei hakkaa?”- tai ”miksi maksaa kun muutenkin suojelee?” -vihjailuja.

Omistajan kanssa tehdyn luonnonhoitodiilin heikkous voi olla omistajien vaihtuminen ja motivaation heikkeneminen. (Vastaava ongelma on jo koettu voimalinjojen alustojen hoidossa. Omistajakohtaisten sopimusten sijaan on päädytty ammattimaiseen hoitourakointiin.)

Jos yksityismetsien luonnonhoito- ja luontotietopalveluille tulee markkinaehtoista kysyntää, uskoisi tarjouksia tulevan luontokartoittajayrityksiltä ja metsäpalveluorganisaatioilta. Varsinkin metsänhoitoyhdistykset saattavat kiinnostua. Tehtäväkuvan laajeneminen puuntuotannosta luonnonhoitoon auttaa yhdistystä palvelemaan myös ”hiljaisia” jäseniään ja tuottaa siirtovaikutuksena parempaa luonnon huomiointia myös hakkuiden ja metsänhoitotöitten puolella.

Luontoarvot maankäytön oheistavoitteena

Keskeinen metsäluonnon suojelun tavoite on säilyttää metsien alkuperäiset lajit ja luontotyytit. Ei ole varmaa, onnistuuko se pelkästään suojelualueita perustamalla ja arvokohteita metsätöissä kiertämällä. Alueiden suojaaminen muuttuvalta ilmastolta ja vieraslajeilta voi olla mahdotonta ja jo tapahtuneet muutokset ympäristössä peruuttamattomia.

Ihmisen toiminta on myös lisännyt luontoarvoja ilman, että sitä mitenkään olisi tavoiteltu. Aikoinaan luonnon monimuotoisuus ei ollut kalkinlouhinnan tavoite, eikä metsiä poltettu kuloeliöstön monimuotoisuuden lisäämiseksi. Nykymaailmassa monimuotoisuusponnistuksista on tullut myös päätarkoitus. Säästöpuuryhmän poltto, suo-ojien tukkiminen ja aukolle jätetyt tekopökkölet ovat pelkkää luonnonhoitoa.

Yksityinen metsänomistaja käyttää harvemmin aikaansa, koneitaan ja ostopalveluita vain luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseksi ja lisäämiseksi, mutta hän voi olla kiinnostunut tarjoamaan luonnolle mahdollisuuden kun se asiallisen tekemisen yhteyteen sopii. Esimerkkejä:

- Hiikkakankaalle perustettavalle maa-aineksen ottoalueelle tulee uusia paahde- ja varjorinteitä ja pohjalle kylmän ilman allas, joka pohjaveden pinnan ollessa lähellä alkaa kehittyä ravinteiseksi suoksi. Hiikkakankaan ympäristössä saattaa olla avoimen kangasmaaston sulkeutumista kärsivää lajistoa, joka voi siirtyä uuteen, ihmisen luomaan ympäristöön.

- Kallioita räjäytetään ja louhitaan murskeen saamiseksi ja väylien rakentamiseksi. Luonto käyttää paahde- ja varjorinteet, onkalot, vedenpurkautumisraot ja ravinteisen kiven juonet hyväkseen ajan oloon – ja kallioiden kohdalla aikaa voi olla paljon. Louhoksia ja tienleikkauksia suunnitellessa voi ennakkoon miettiä myös monimuotoisuushyötyjä.
- Voimalinjakäytävät kelpaavat jo nykyisellään monenlaiselle päiväperhoslajistolle, vaikka linjojen alustat pidetään matalakasvuisina ihan muusta syystä. Varsinkin aikojentakaisia metsälaitumia halkovien voimalinjojen alla perinneluonto säilyy paremmin kuin maatalousalueilla. Tietoinen linjan luonnonhoito voi tuottaa monimuotoisuushyötyä enemmänkin. Puuntuotannollista käyttöä (joulukuusia lukuun ottamatta) ei voimalinjojen alla ole. Voimalinjat eivät ole metsätalouden maata.

Maatilan kalustoon kuuluvia kaivureita ja kesantomurskaimia voi käyttää luonnonhoitoon. Useammin maanomistaja vuokraa alueensa yrittäjälle, jolla on käytössään monipuolisempi kalusto.

Ympäristövaikutusten arvioinnissa selvitetään hankealueen luontoarvoja ja ennustetaan niiden kehittymistä eri toteuttamisvaihtoehdoissa. Uutena elementtinä suunnitteluun voi tulla suojelullisten kompensatioiden osoittaminen. Luontoarvojen lisäämisen mahdollisuudelle soisi toiminnanharjoittajan, YVA-asiantuntijan ja viranomaisen olevan avoimia.

Alueet, joiden luonnonarvot on menetetty

Hakkuu ja ojitus ilman muuta heikentävät tai hävittävät kohdealueensa lajeja ja luontotyyppejä, eikä lohdukseksi välttämättä käy, että parikymmentä tuhatta vuotta sitten koko alue oli mannerjään alla vailla sitä luontoa, mikä äsken hävitettiin. Aika tekee luonnonarvot. Metsä voi olla nyt erinomainen suojelukohde mutta ollut sata vuotta sitten harsittuna ja haaskattuna, pikemmin laitumena kuin puuta kasvamassa.

Kun avohakkuuala tai ojikko tuomitaan luonnonarvoiltaan menetetyiksi, vastaanotetaan tuomion myötä herkästi viesti, että tulevatkin metsätyöt sopii tehdä täysillä ja ilman luontokursailuja. Luontoaktivisteistakaan ei enää ole kiusaa. Vahinko, joka ajattelutavalla aiheutetaan, on suuri, hitaasti kehittyvä ja hitaasti korjattava.

Metsänsä luontoa vaaliva omistaja voi jättää kaikki puuntuotannolliset työt sikseen, mutta useimmiten hän teettää hakkuita, kunnostusojituttua puuta tuottavia vanhoja ojitusalueita, istuttaa taimia ja perkaa taimikoita miettien kasvatettavia puulajeja ja -yksilöitä. On huomattava ero, tehdäänkö työ pitäen työmaata luonnonarvotyhjiönä vai tehdäänkö se puuntuotannon ehdoilla mutta luonnonarvojen palautumista ja lisääntymistä silmällä pitäen ja suosien.

Hoidetun metsän säilyneiden ja tulevien luontoarvojen vaalimisessa metsätalouden harjoittajilla on fiksumpi näkemys kuin talousmetsät kadotukseen tuominneella luonnonsuojelijalla. Muokatun ja viljellyn avohakkuualan keskelle jätetty säästöpuuryhmä ja taimikonhoidossa jätetyt riistatiheiköt ovat puuta tuottavan metsätalouden luontovastuuta, joka ansaitsee luonnonystävänkin tuen. Luontoarvojen lisäämisen tekoja ja kehitystyötä tarvitaan silti paljon muitakin kuin sertifioinnin sääntöihin laitettua.

7. Yhteisöjä tavoitteittensa takana

Metsänhoitoyhdistys

Metsänhoitoyhdistyksen toimintatavat muuttuivat kun omistajien ”pakkojäsenyys” loppui. Metsänomistajat ovat yhdistyksen asiakkaita, joille tarjotaan ja myydään palveluita kilpaillen muiden palveluita tarjoavien kanssa. Tarjoudutaan myös metsänomistajan edunvalvojaksi, yleensä leimikon kilpailutuksessa ja hakkuun valvonnassa. Kaksi roolia voivat olla vaikeasti yhteen sovitettavissa.

Perinteisiä metsäsuunnitelmia vielä tehdään, ja metsänhoitoyhdistyskin niitä tekee. Suunnitelmaan liittyy ehdotuksia töiksi, joita metsänhoitoyhdistys myös voi tarjota. Koplaus on hyvä asia sikäli, että työ on itse suunniteltuna helpompi toteuttaa. Huono puoli siinä on, ettei helposti tule suositelleeksi sellaista metsänhoitotapaa, jossa näitä töitä tarvitaan vähemmän.

Jos yksityismetsät ja niiden omistajat alkavat tuottaa luontopalveluita, lienee selvää, että metsänhoitoyhdistykset alkavat myös kehittää ja tarjota luonto-osaamistaan. Yhdistykseen on jo rekrytoitu muutakin kuin puuntuotanto- ja toimisto-osaamista. Kiinteistöväilytys ja sukupolvenvaihdosasiat ovat vakio tehtäviä, luonto-osaamistaan kasvattaa moni oman toimenkuvansa kylkeen. Luontoalan pääammattilaisia ei vielä taida henkilökunnassa olla.

Metsänhoitoyhdistykset ovat emojärjestönsä MTK:n johdolla tukevasti asemoituneet PEFC-sertifikaatin taakse. Metsäteollisuuden kannattama FSC saattaa vaikuttaa myös PEFC-yhteisöön. Myös sen tulee osoittaa luontovastuunsa entistä luotettavammin.

Metsätalouden ja luonnonsuojelun aluehallinto

Luontoasioissa saattaa metsänomistajalle tulla asiaa metsäkeskukseen, ELY-keskukseen tai molempiin. Virastot sijaitsevat erillään, ja kummallakin on omat työntekijänsä. METSO-ohjelma on lisännyt eri hallinnonhaarojen yhteistyötä. Hallinnon linnoittautuminen digimuurin taakse voi pudottaa jotkut metsänomistajat luopumaan metsänkäyttö- ja veroilmoitusten tekemisestä.

Markkinatalousajattelu johti metsä- ja luonnonsuojeluhallinnon tehtävien uuteen määrittelyyn ja säästöihin – tai päinvastoin. Nykytilanteessa Metsäkeskus joutuu arvioimaan lain luontopykälien noudattamista paikkatietoaineistolla, joka on suurimmalta osaltaan viime vuosituhanelta. ELY-keskuksen linjana on pitää liito-oravan lisääntymis- ja levähdysalueiksi kirjaamiensa kohteiden käytönrajoitukset ennallaan, koska aikoinaan kohde liito-oravalle kelpasi.

Ymmärrän linjauksen, että metsäkeskus ja ELY-keskus eivät tee virkapäätöksiä lain tarkoittamista kohteista karttarajauksineen. Linjauksesta ei alkuunkaan voi seurata, että työ luontoarvokohteiden löytämiseksi ja arvioimiseksi voi näivettyä nykyiselle tasolle. Metsäkeskus palvelee päätyönään metsänomistajia ja muita metsällisiä toimijoita, mutta viranomaistyössä yleisen edun edistämisen kuuluu mennä edelle. Siihen kuuluu myös metsää omistamattomien kansalaisten palvelu, vaikka heidän metsällinen harrastuneisuutensa kattaisi vain jokamiehen oikeuteen kuuluvat asiat.

Luontopainotteisen metsänomistajien asioinninvaivaa ja palvelunsaantia auttaa, jos hänen metsäänsä koskevat tiedot ovat yhtäläisesti luonto- ja metsäviranomaisella. Metsäkeskukselle soisi mielellään vastuuta kaikesta puuta kasvavasta maasta, suojelualueistakin. Suojelualueet voivat olla luonnonarvojen leviämisytimiä, mutta sieltä voi levitä talousmetsän puolelle myös metsätuhojen aiheuttajia.

Luontoviranomaisella on työmaana myös metsätalousmaa, kunhan muilta kiireiltä sinne ehtii. Voinko myöntää tilojeni metsään.fi-tietojen katseluoikeuden ELY-keskukselle? Kuka saa katsoa kunnan tai seurakunnan metsään.fi-kuviotietoja?

Puunjalostusteollisuus

Suomessa toimivat metsäteollisuusyritykset näyttävät reagoineen hyvin paperin kysynnän vähenemiseen. Kuitupuuta ostetaan tukkia enemmän. Biotalouden merkeissä kehitetään uusia tuotteita. Ilmastonmuutoksen hillintään näyttää biohiilestä tulevan uusi bulkkituote. Pitkäikäisiä puutuotteita toivotaan lisää, mutta suuria askeleita sillä suunnalla ei ole otettu.

Luontovaikutuksiaan puunjalostusteollisuus paikkaa suosimalla FSC-järjestelmää – tai suosii, koska tuotteiden ostajat sitä enenevästi haluavat. Suomalaisten perhemetsien FSC-sertifiointi on hankalaa. Siihen liittyy maksuja ja kytkentöjä, jotka saavat metsänomistajan epäluuloiseksi.

Metsänomistajien luontopainotteisuus on kovin vähän hyödynnetty brändimahdollisuus. Metsällisten esitteiden kansikuva on usein luontopainotteisesti hoidetusta metsästä. Metsäfirman ja omistajan yhteinen alkutuotannon ratkaisujen mainonta, luonnon ja metsänomistuksen monimuotoisuuden esille tuonti ja ohi sertifikaattien tapahtuvan luontovastuun näyttö on digitalisoituneessa maailmassa paljon helpompaa kuin kumpaankaan sertifiointimalliin ankkuroitua monoliittinen myynninedistäminen.

Koppelo

Länsi-Suomen luontoarvoyhdistys Koppelo ry. syntyi alkuun luonnonarvokaupan sopimuksen tehneiden metsänomistajien yhteenliittymäksi. Mukaan tuli maatalouden harjoittajia, perheenjäseniä ja luontopainotteisia ja metsänsä luonnosta kiinnostuneita metsänomistajia. Joukko on kasvanut omistajilla, joille tieto oman metsän luontoarvoista on tärkeää lain ja velvoitteiden täyttämiseksi. Epäilevät ehkä kaupallisten tahojen ja viranomaisten tietopalvelun ja luontovastuun riittävyttä.

Koppelo ei ole protestiliike. Protestimieli nousee, jos luonnonsuojelua edistetään maanomistajien ohi ja heidän oikeuksiensa yli kävellen. Muihin metsällisiin toimijoihin ovat yhteydet hyvät. Jäsenistölle ei markkinoida mitään erityistä yhdistys- tai yhtiökumppanuutta, metsänhoitotapaa, sertifikaattia tai neuvota tekemään metsälleen sitä tai tätä. Tuottajajärjestö MTK:n jäseniä taitavat useimmat koppelolaiset olla, jotkut luonnonsuojeluyhdistyksissäkin, mutta yhdistys itse ei ole minkään järjestön jäsen tai kannattajaksi ilmoittautuva.

Yhteiskunnallista tilausta Koppelolla voi olla jäävittömänä metsänomistajien palvelijana, ilman niitä sidonnaisuuksia, mitä esim. tuottajajärjestö MTK:lla on metsänhoitoyhdistyksiin ja metsäteollisuuteen. Jonkinmoinen vaikutus sillä voi olla metsänomistajan omaehtoisen luonnonvaalimisen valmiuksien esillä pitämisessä. Koppelon palveluiden maksuttomuus pitää toiminnan pienenä ja talkoohenkisenä, mutta säilyttää kumppanuuden ja vertaistoiminnan hengen.

8. Mahdollisuuksia

Alkutuottajan ja loppukäyttäjän luontoliitto

Metsän bulkkituotteet ovat kuin sähkö. PEFC- ja FSC-sertifioituja puita varten ei ole pystytetty erillisiä tehtaita. Tuotteet sekoittuvat tapuleissa ja paaleissa. Kun asiakkaat ostavat sen verran tuotteita kuin sopimuksenmukaisissa metsissä niitä varten puuta on hakattu, ei yksittäisen kuidun tai puunkappaleen lähtöpaikkaa ole tarpeen kysellä. Puuntuotantoketjun alku- ja loppupää voivat rakentaa vaikka minkämoisia kumppanuuksia, vaikka omistajan metsässä kasvanut puu ei loppukäyttäjälle tasan päätyisikään.

- Perustaisimmeko metsänomistajien tuottajarengas ”Vastuullisia metsätuotteita vastuullisille loppukäyttäjille – Responsible Forest Products for Responsible End-Users”? Renkaan metsänomistajat vaativat äärimmäistä luonto- ja ympäristövastuuta itseltään ja myös niiltä, jotka heiltä puuta ostavat.
 - Palvelua mainostetaan internetissä. Siinä kerrotaan renkaassa olevien metsistä, metsänhoidon periaatteista, sertifiointista, luontoarvoista ja mahdollisuuksista saada metsästä erilaisia tuotteita. Sivuilta löytyy luontotietoa, puustotietoja, karttoja ja valokuvia.
 - Loppupään yritys ottaa yhteyttä ja viestii puutuotteiden tarpeistaan. Tuottajarengas tutkii loppukäyttäjän pyynnön. (Onko kierrätys hoidettu? Kauanko tuotteen hiili pysyy poissa ilmakehästä? Onko elämä ilman lopputuotetta kurjaa tai mahdotonta?) Jos osapuolet hyväksyvät toisensa tilaajana ja toimittajana, tehdään sopimus ja leimikko, joka vastaa tilaajan metsäjalanjälkeä. Sopimukseen voi liittyä bonusmaksu, jonka vastineeksi rengas osoittaa metsästään suojelualan, kompensatioksi luontoa heikentävästä tuottamuksesta.
 - Rengas ottaa yhteyttä metsäfirmaan ja kertoo hankkineensa puilleen ostajan. Kauppa syntyy, puut jatkavat tehtaille ja sahoille. Tilaja ottaa materiaalivirran loppupäästä tarvitsemansa tietoisena, että hänen takiaan omistajarengas metsästä kaatui ja lähti puuta. Hän voi käydä tutustumassa hakkuualaan, arvioida luontolaatua, ehdottaa jatkoa yhteistyölle ja mainostaa kavereilleen outoa pohjoisen metsäporukkaa, joka ei myy kenelle tahansa.
- Järjestelmä luo yhteyden puuntuottajan ja loppukäyttäjän välille ja tasaa vastuuta metsäluonnosta arvoketjun päiden kesken.
- Järjestely sopii jatkuvan kasvatuksen harjoittajille ja sitä fanittaville asiakkaille. Nykyisissä sertifiointijärjestelmissä ei jatkuvaa kasvatusta kielletä jos ei siihen pakotetakaan. Luonnonsuojelutahot pitävät jatkuvaa kasvatusta jaksollista parempana, ja metsätuotteiden käyttäjistä voi löytyä samoin ajattelevia.
- Yhdellä metsänomistajalla tulee olla paljon metsäalaa, jotta hän voi alkaa etsiä profiilinsa mukaisia ostajia. Pienten alojen omistajien tulee verkottua. Sopimuskumppani ei varmaankaan ole kirjan ostaja, mutta kirjapaino se voi olla.
- Ei ole mahdollista ottaa metsästä puutavaralajeja tasan yhden asiakkaan tarpeisiin. Asiakkaita tarvitaan enemmän. Jos hakkuista saatuja puutavaramääriä ei voi täsmäyttää vastaamaan kaikkia

tilauksia, menee ylimäärä teollisuuden käyttöön ja myytäväksi tuntemattomalle tilaajalle. Sama koskee ostajaa. Hän voi löytää linjansa mukaisia alkutuottajia tai joutua ostamaan osan tai kaiken tuntemattomilta.

- Luontovastuullinen loppukäyttäjä voi tuotteita ostaessaan maksaa sovitusti myös metsän hakkaamattomuudesta, jolloin säästöpuuryhmät tai metsätalouden ulkopuolelle jätettävät kuviot tms. luontoteot ovat metsänomistajan ja loppukäyttäjän keskenään sopimia.
- Kun tilaajia ja tuottajia kerääntyy samanlaisten metsä- ja luonnonvaraperiaatteiden taakse, tulevat kuvioon ulkopuoliset, kummankin osapuolen hyväksymät laadunvarmentajat. Järjestelmä muistuttaa tällöin jo valmiita PEFC- ja FEC-sertifikaatteja. Ennen kuin niin pitkälle on menty, on synnytetty kaksisuuntainen alkuperäketju, jossa myös metsänomistajat voivat vaikuttaa siihen, minkälaiseen käyttöön metsiensä puut menevät.
- Loppukäyttäjä haluaa kai varmistua, ettei metsänomistaja kaupittele samaa luontotekoa useammalle kumppanilleen. Eräistä sitoumuksista (esim. luonnonsuojelun alueen perustamisesta) tulee merkintä tilan kiinteistörekisteriin. Epävirallisempia varmentamisen malleja löytyy kansainvälisen kaupan piiristä. Luontotekoon päätyneet osapuolet tietävät tarkkaan tekemisistään verrattuna kahteen metsäsertifiointijärjestelmään. Julkisten karttapalveluiden ilmakuviosta voi melko tarkkaan tutkia sopimuksen toteutumista.

Luontoarvoyhteismetsä Koppelo

Halauspuun voi adoptoida (<https://www.halauspuu.fi/>). Paavi sai lahjaksi aarin ikimetsää. Unelmaa Real Estate Oy (<https://www.unelmaa.com/>) myy sallalaista metsää aarin paloina turisteille. Kiinteistöjä niistä ei muodosteta, ja on epäselvää, minkälaisia oikeuksia ostaja palaseen saa. Luonnonperintösäätiötä (<https://www.luonnonperintosaatio.fi/>) voi tukea ”Osta pala ikimetsää” -teemalla vaikka tukijalle ei selviäkään, minkä erityisen ikimetsän palasen lahjoituksellaan saa. Hiilipörssi kerää rahaa ennallistaakseen soita. Sijoittajille luvataan hiilikorkoa mutta ei rahallista tuloa.

Koppelo-yhdistyksen ja Metsänomistajien Luontoverkosto-hankkeen yhtenä sivuvirtana on suunniteltu yhteismetsän perustamista työnimellä ”Luontoarvoyhteismetsä Koppelo”. Esittelen seuraavassa yhden version siitä, Markku Haukiojan kanssa kehitellyn:

Luontoarvoyhteismetsä Koppelo

- harjoittaa metsätaloutta, jonka hyödyt osakkaille tulevat pääosin muusta kuin hakkuuoikeuksien myynnistä,
- on alku metsänomistukselle, joka asettaa biologisen monimuotoisuuden säilyttämisen ja lisäämisen, ekosysteemipalvelut ja ilmastonmuutoksen torjunnan puuntuotantotarpeiden edelle ja vaalii ja kehittää metsän muiden käyttäjien oikeuksia ja palveluita,
- harjoittaa taloustoimintaa myös luonnonsuojelulla perustetuilla alueillaan suojelumääräysten rajoissa ja suojelun tarkoitusta vaarantamatta,
- saa tuloa
 - myymällä tai vuokraamalla alueittensa hallintaoikeuksia luonnonarvokaupan tai maisema-arvokaupan tapaan sopimuksin, joita se tekee toiminta-ajatuksensa jakavien tahojen

kanssa. Hallintaoikeus voi koskea myös pienimuotoista, yhteismetsän linjauksiin sopivaa metsän hyödyntämistä. Kun yhteismetsä hankkii lisää metsäkiinteistöjä, voi sopimuskumppani halutessaan vaihtaa hallintaoikeutensa yhteismetsän osakkuudeksi.

- korvauksina luonnonsuojelualueiden perustamisesta
 - sopimuksista, joilla se sitoutuu kehittämään alueensa luonnon monimuotoisuutta, virkistysarvoa tms.
 - myymällä hakkuuoikeuksia. Hakkuilla kehitetään metsää luonnonmukaisemmaksi esim. vaihtamalla viljelty puusto vähitellen luontaiseksi
 - retkeily- ja matkailupalveluista
 - metsän muista kuin puuaineisista materiaaleista, esim. sammalesta ja jäkälästä, niitä vähintään yhtä vastuullisesti tuottaen kuin puutakin
 - sitomalla hiiltä pysyvästi metsä- ja suoekosysteemiin.
- rahastoi pääosan tuloksestaan käytettäväksi uusien metsäkiinteistöjen hankintaan.
 - ottaa vastaan uusia osakkaita ja liittää heidän omistamiaan metsiä yhteismetsään. Osuuksien lukumäärään vaikuttaa paitsi metsän puuntuotannollinen arvo myös metsän luontoarvot. Jouto- ja kitumaakuvioiden arvo määritetään yleensä korkeammaksi kuin normaalissa metsäarviossa. Liitettäessä luonnonsuojelualue yhteismetsään vähennetään sen arvosta korvaus, jonka omistaja mahdollisesti on sen perustamisesta saanut.

Luontoarvoyhteismetsä Koppelon perustajilla ei ole suuria luuloja nopeasta rikastumisestaan sen avulla, eikä se rikastumislupauksilla houkuttele muitakaan mukaan tulijoita. Pääajatuksena on tarjota sijoitusmahdollisuus henkilöille ja yhteisöille, jotka haluavat omalta osaltaan vastata suuriin globaaleihin haasteisiin mieluummin kuin odottaa riittävien kansainvälisten sopimusten syntyä ja toimeenpanoa. Voitto tai tappio sijoituksesta selviää kun osakas myy yhteismetsän osuutensa.

”Pienellä rahalla metsänomistajaksi” -mallia markkinoivat myös metsälliset sijoitusyhtiöt ja metsärahasotot. Luonnonarvot eivät ole ykköshoukuttimena, mutta myös eettisen sijoittamisen mahdollisuutta luulisi tutkittavan. Luontoarvoyhteismetsä Koppelo saattaa toteutua omannäköisenään versiona jossakin tulevaisuuden metsärahasotossa.

9. Askeleita ongelmien ratkaisemiseksi

Tiedon ja kumppanuuden puute ovat suurimmat ongelmat

Luontopaikkatiedon kerääminen eri tarkoituksiin, tietoon liittyvät omistusoikeudet ja vaihtelevat tallennusjärjestelmät vaikeuttavat tiedon saattamista yhteen paikkaan ja teettävät päällekkäistä työtä. Arvokkaita luontokohteita koskevan paikkatiedon avoimuus ja jakamisen järjestäminen edistävät yleistä etua ja metsiin perustuvien elinkeinojen mainekuvaa. Edellytyksenä on, että jokainen toimija osallistuu tiedonkeruutyöhön osaamisellaan ja mahdollisuuksillaan. Jos viranomaisella ei ole resursseja luontotiedon keräämiseen maastosta, voi se osallistua talkoisiin järjestämällä tiedon tallennuksen ja ylläpidon.

Useissa tutkimuksissa on selvinnyt, että metsänomistajat tarvitsevat luonnonhoidon neuvontaa. Normaali kaavio on, että viiteryhmiä vakioedustajista rakennetaan ja rahoitetaan yhteisö, joka laatii ohjelman ja koulutuspaketin. Työn valmistuttua hyvät neuvot tarjoillaan metsänomistajille ja myös sille osalle metsäammattilaisia, joita päivittäiset kiireet estävät ohjelmatyöhön osallistumasta. Jako neuvojan ja neuvottavan välillä on selkeä. Kumppanuutta se ei edistä.

Metsänomistajan ja metsäpalvelun kumppanuus muuttuu joka tapauksessa, kun viestintä ja sopiminen hoituvat sähköisesti. Se painottuu entistä enemmän asioihin, joille kaupallisella toimijalla on merkitystä, hakkuisiin ja metsänhoitotöihin. Hankkeet, joilla metsällistä tai luontokumppanuutta edistetään, ovat määräaikaaisia.

Metsänomistajien Luontoverkosto selvitteli amatöörivoimin metsien luontoarvoja omistajien pyynnöstä tai hyväksymänä. Emme luokitelleet löytyneitä luontokohteita lain tai sertifiointin tarkoittamiksi. Emme paineistaneet omistajaa luopumaan metsäänsä koskevista suunnitelmista tai muuttamaan niitä. Kerroimme löydetyt luontokohteet merkityksestä ja arvioimme sen säilymistä metsää eri tavoin käsiteltäessä.

Omistaja sai itse päättää vastuullisuutensa asteen esiintymän säilyttämisessä. Suhtautuminen oli kauttaaltaan positiivista ja luontomyönteisyyttä osoittavaa, vaikka kohde saattoi olla vaatimatonkin, muutaman harmaaleppäpuskan ryhmä mäntykankaalla.

Metsänomistajien Luontoverkosto oli kumppanuuskoe. Vaikka se ei käy pätevistä käyttäytymistutkimuksesta, osoittavat havaintomme, että luontoarvot yleensä säilyvät, kun niistä kertoo omistajalle. Kun vielä huolehtii siitä, että tiedot menevät urakoitsijalle ja konekuskille ja siirtyvät aikanaan uudelle omistajalle, on tarjolla toimintatapa, jota uskallamme lämpimästi suositella laajempaan ja pysyvään käyttöön. Luontoverkostonhanke päättyy. Koppelo-yhdistys jatkaa Luontoverkoston väen yhteyselimenä. Se ei voi taata, että luontoarvotieto näkyy metsänomistajan valinnoissa. Metsänhoitourakka tai hakkuu ei ole heti ajankohtainen, ja kun sen aika on, metsällä voi olla jo eri omistaja.

Metsään.fi -sivusto on alusta, josta saa metsäänsä koskevia tietoja sen mukaan, kenellä lainhuuto tilaan on. Luontotiedon kerääminen eri tahoilta on järjestettävä niin, että aineisto mahdollisimman näppärästi saadaan siirrettyä metsään.fi-tietokantaan. Metsäkiinteistöön kohdentuvana tiedon saa myös metsäammattilainen omistajan siihen suostuessa. Suostumuksen luulisi olevan metsänkäyttösopimuksen yksi ehto ja ammattilaiselle tietoaaineistoon perehtyminen palvelun lähtökohta.

Metsään.fi-palvelussa oleva luontotieto on alkujaan Metsäkeskuksen omana tiedonhankintanaan keräämää. Viime vuosina luontopaikkatietoa on palveluun saatu myös muista aineistoista. Metsänomistaja voi täydentää sitä omaa tilaansa koskevilla tiedoillaan. ”Tulevaisuudessa voit nähdä kaikki metsäsi

koskevat tiedot kätevästi yhdestä paikasta” profetoidaan verkkosivulla (<https://www.metsaan.fi/metsatietosi-palvelussa>).

Metsätalouden toimijat keräävät luontopaikkatietoa tehdessään omistajalle metsäsuunnitelmia tai kun hänen kanssaan on tehty metsäpalvelusopimus. Asiointi on kahdenvälistä ja tietosuoja sen mukaista. Kummankin osapuolen etu on, että tiedot viedään myös metsään.fi-palveluun. Julkisen ylläpitäjän järjestelmästä tiedot tuskin häviävät.

Ratkaisun hakua – malli vesiensuojeluyhdistyksestä?

Vesiensuojeluyhdistyksiä perustettiin Suomeen kun haluttiin hoitaa usean toiminnanharjoittajan samantapaisia vastuita. Oli järkevämpää perustaa kokonaan uusi asiantunteva yksikkö sen sijaan, että jokainen erikseen alkaisi askarrella omaan päätoimialaansa kuulumattomissa asioissa. Metsällisen luontotiedon keräämiselle saattaa nyt olla samantapainen tilaus.

- Yhdistyksen muodostavat metsäteollisuusyritykset, metsäalan toimijat ja metsänomistajat. Perheomistajien mukanaolo voi järjestyä metsänhoitoyhdistyksen tai metsäpalvelusopimuksen kautta tai suoraan. Viranomaisen jäsenyyteen saattaa liittyä ongelmia. Yhteistyö Metsäkeskuksen ja luonnonsuojelusta vastaavan viranomaisen kanssa on joka tapauksessa tiivistä.
- Yhdistys keskittyy luontoarvoja koskevaan paikkatietoon mahdollisimman laaja-alaisesti, ottamatta viranomaiselle tai sertifiointia valvovalle taholle kuuluvaa roolia. Kaikkea muutakin metsätalouden harjoittamisen kannalta tärkeää paikkatietoa voidaan kerätä, esim. korjuukelpoisuutta koskevaa ja kaukokartoituksen menetelmien kalibrointiin liittyvää. Tietoa yhdistykselle toimittavat sen jäsentahojen metsäammattilaiset, metsänomistajat, yhdistykseen palkatut luontokartoittajat ja muut asiantuntijat tarpeen mukaan maastotöin ja olemassa olevia tietoaaineistoja ja uutta teknologiaa tehokkaasti käyttäen. Tutkimuslaitosten kanssa tehdään yhteistyötä. Yhdistyksen keräämää tietoa toimitetaan metsään.fi-sivustolle. Yhdistys arvioi jatkuvasti tietoaaineistonsa luotettavuutta ja ajantasaisuutta ja testauttaa sitä säännöllisesti ulkopuolisilla arvioijilla.
- Yhdistys toimittaa jäsenilleen ja Suomen metsäkeskukselle paikkatietoa, mutta ei motivoi metsänomistajaa hakkuisiin tai hoitotöihin tai pidättäytymään niistä. Kysymyksiin vastataan, ja eri vaihtoehtojen vaikutusta metsän luonnontilaan arvioidaan.
- Yhdistys saa rahoituksensa jäseniltään ja valtiolta siltä osin kuin sen luontotiedon keruun vastuu kevenee. Vastaavasti jäsenille tulee säästöjä, koska tarve selvittää erikseen leimikoiden ja hoitokohteiden luontoarvoja ja niiden huomiointia vähenee.
- Metsällisten luontoarvojen tulee olla selvitettyinä hyvissä ajoin ennen metsänkäyttöilmoitusta, mutta alkuun se ei ole mahdollista. Pikakomennuksia tulee. Niiden huonona puolena on, että kartoitus voi osua tiedonkeruun kannalta huonoon aikaan. Hyvä puoli on, että urakoitsijat ja koneenkuljettajat saavat lähipalvelua, tulevat sen kautta luontovastuun piiriin ja kehittävät ammatillista osaamistaan myös luontokysymyksissä.
- Yhdistyksen toiminta auttaa metsäyhteisöä täyttämään sertifiointin veloitteen luontotietoasioissa. Koska FSC on metsänomistajalle maksullinen, luulisi hänellä olevan oikeus vaativampaan metsään.fi-luontoarvotietoon ilman lisämaksuja.

Jäävitön tiedontoimittaja tavoittaa metsänomistajayhteisön kattavammin kuin yksin puuntuotannollisia töitä tarjoava. Metsänomistajalle on yhdistyksestä etua, koska hänen tilaansa koskeva tieto lisääntyy. Luontotietopohjan paraneminen sujuvoittaa puukauppaa, mutta voi käydä perusteluksi myös hakkaamattomuudelle, tavallista paremmalle luonnon huomiointille tai luonnonsuojelun alueen perustamiselle. METSO-suojeluun löytyvät parhaat kohteet siten kuin omistajat suojeluvaihtoehdon valitsevat. Yhdistyksen toiminta parantaa suomalaisen metsätalouden mainekuvaa.

Kumppanuus

Yksityisen puolen toimijat tietävät, että tasa-arvoinen kumppanuus on varma ajan oloon voittava toimintatapa metsätaloudessa. Siihen ei kuulu toisen osapuolen vedätykset eikä tiedollisen tai taloudellisen ylivoiman käyttö omaksi eduksi. Suomalaisilla on huonosti kehittynyt falskiuden tunnistamisen taito, koska ovat tottuneet toimimaan reilusti. Kumppanuutta voi rakentaa, ylläpitää tai pilata nopeasti ja pitkäksi aikaa.

Kun hankkeita rahoitetaan EU:n, valtioneuvoston ym. ohjelmista, edellytetään rahoituksen saajalta sitoutumista periaatteisiin, joista tasa-arvo on ensimmäisiä. Metsäasioissa sitä aivan varmasti tarvitaan sukupuolten välille. Tasa-arvon puutetta löytyy myös akselilta, jonka toisessa päässä ovat palavereissa istujat, toisessa konekukset, metsänhoitopalveluja tarjoavat pienyrittäjät ja metsää omistavat eläkeläiset, puuhalpalstan omistajat tai kuolinpesien osakkaat. Työryhmien voima on kirjoittamisessa ja neuvonnassa. Metsänomistajien ja metsäalan duunarien voima on esimerkissä.

Luonto ei ole etunsa valvojana pöydissä, joissa metsä- ja luonnonsuojelupolitiikkaa tehdään. Sellaisiksi moni taho ilmoittautuu, yhtenä myös Koppelo-yhdistys. Metsänomistajien Luontoverkostoon liittyi henkilöitä, jotka tilallaan asuen jatkavat vanhoja ja uusia keinoja elämäntapaa, jonka ympäröivät metsät ja pellot mahdollistavat, yhtenä sen monimuotoisuutta ylläpitävänä osana. Heitä soisi kutsuttavan mukaan kun luonnon ja ihmisen välisiä asioita käsitellään.

Luonnonarvokaupan kokeilussa kului rahaa ja saatiin määräaikaista metsiensuojelua. Kumppanuus pystyttiin mittaamaan. Mitata ei osattu kumppanuudenlisäystä eikä ilonpilkahdusta, jonka metsänomistajat kokivat, kun heidän näkemyksensä metsällisestä hyvinvoinnistaan sai vastakaikua.

Nykyinen METSO-ohjelma jatkuu vuoteen 2025 ja toivottavasti sen jälkeenkin tehokkaana ja riittävästi rahoitettuna. Uusi Helmi-elinympäristöohjelma voi kehittää kumppanuutta. Halpa ja tehokas suojelun keino on metsänomistajien omaehtoinen luonnonhoito ja luonnon huomiointi. Se syntyy hyvän kumppanuuden kautta. Johonkin mittaan METSO-yhteisö ja metsäluonto saavat sen ilmaiseksi. Valtio saa apua luonnonsuojelullisten sitoumustensa täyttämiseksi, eivätkä suojeluhenkiset metsänomistajat menetä mitään. Molemmat voittavat.

Kumppanuutta edistää myös valtion rahallinen osallistuminen luontotekoihin. Luonnonarvokauppa tulee ottaa METSO- ja Helmi-keinovalikoimaan uutena ja parannettuna versiona, koska sen kumppanuushyödyt jäivät METSO-kokeilujen arvioinnissa tunnistamatta.